

Zygmunt Krasinski

Pokoli színjáték

Drámai költemény négy részben

Színpadra írta:
Franz Theodor Csokor

Fordította:
Szabó Lőrinc

Debrecen, 2004

A kötet kiadását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
– Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta

A szöveggondozás és a jegyzetelés
a Miskolci Egyetem az OM NKFP (5/008/2001),
az OTKA (T038252) és az MTA TKI által támogatott
Szabó Lőrinc Kutatóhelyén, az MTA könyvtárának közreműködésével készült
Kabdebó Lóránt irányításával

© Szabó Lőrinc örökösei 2004
© Kiss Gy. Csaba 2004
© Csokonai Kiadó

Sorozatszerkesztő
Bíró Éva

A kísérő tanulmányt írta
Kiss Gy. Csaba

A szöveggondozást végezte
Szele Bálint

HU ISBN 963 260 182 3
HU ISBN 963 260 199 8

Csokonai Kiadó, 2004
Felelős kiadó: Mazsu János
Technikai szerkesztő: Molnárné Balázs Zsuzsanna
Nyomdai előkészítés: Abakusz Stúdió
Nyomdai munkák: Kapitális Kft, Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

ALAKOK

Emberek

A FÉRFI, név szerint: Henryk gróf
A NŐ, Mária
ORCIO (György Szaniszló), a fiú
JAKAB, az öreg szolga
A KERESZTAPA | a Férfi rokonai
A KERESZTANYA |
A Férfi vendégei
A Férfi házi cselédsége
A DAJKA
AZ ÉRSEK
A papjai
BENJÁMIN ATYA, várkaplán
AZ ORVOS
AZ ORVOS FELESÉGE
A négy ŐRÜLT
PANKRÁCY, a népvezér
LEONARD, a tanítványa
BIANCHETTI, a tábornoka
A NEOFITA |
CICOMÁS NŐ | a lázadók közül
KÉZMŰVES |
INAS |
GAZDAGON ÖLTÖZÖTT FÉRFI

Tömegek

A mészárosok
A parasztok
A filozófusok

A neofiták
A lakájok
A művészek
Leonard asszonyai
A Férfi katonái
Pankrácy katonái
Lázadók
Ostromlottak a Szentháromság várában

Látomások

Az őrangyal
A sas árnyéka
A lány
Gonosz szellemek hangja

A szereplők öltözéke lehetőleg oly időtlen legyen, amilyen az egész mű. A kosztümök az egyes rendeknek csak a tipikus elemeit hangsúlyozzák, s nem azt, ami valamely történelmi korszakhoz köti őket.

Jobbra és balra a nézőtől.

Első rész

ELSŐ KÉP

A Férfinek, Henryk grófnak a kastélyában. Időtlen jellegű, csarnokszerű főtér. A szín a háttér felé kétszer megtörik, és széles nyílásokon át, amelyek felfelé csúcsívben a homályba vesznek, három irányba lehet látni belőle. A három kilátás átlátszó falakkal, függönyökkel vagy rácsajtókkal elzárható. Balra egy rácsos kapun a több lépcsőfokkal felmagasodó házi kápolnába visz a tekintet: az oltáron szentségtartó. Középen, egy erkély könyöklője mögött, sziklás táj, amelyet szakadék szel ketté. Jobbra alacsony falon túl egy domboldali temető és sírkövei látszanak.

A teremben magában sötét, nehéz bútorok. A két hátulsó sarokban két magas kandaláber, csészeszerű tejjüveg díszitménnyel. Jobbra egy oldalajtó a díszterembe, baloldalt, szintén egészen elöl, egy másik a szabadba nyílik. Körülbelül a térség közepetáján az íróasztal, mögötte magas szék. A tér balfelében, ferdén állítva, a széles nyoszolya. A továbbiak során az álomszerű tér homályából vándor fények ékei csapnak az egyes szinterekbe. Az első fény lassan felvakít az íróasztal mögül, ahol a Férfi lámpánál írások előtt ül. Minden egyéb sötét marad.

A FÉRFI

(eltolja magától az iratokat) Csillagok a fejed fölött, hullámzó tenger a sarkad alatt, minden a tied, amit magad körül látsz! Idegen füleket kimondhatatlan gyönyörökkel bűvölsz, szíve-

ket kötsz és oldasz, mintha koszorúval játszanának becéző ujjaid, de te, te, mit érzel belőle te? Minden szépség átözönlik rajtad, de te, te magad, nem vagy a szépség! Honnan jössz, üres árny, aki fecsegsz a fényről, pedig sose láttad és sose fogod meglátni? Ki alkotott, a maga játékaul, a magad gyötrelméül? Szenvedsz, hogyne, szenvedsz, de a szenvedésed semmit sem ér és semmit se fog megváltani. Az utolsó koldus sóhaja egybefonódhat az égi hárfák zengésével, a te sóhajaid azonban üresen zuhannak a mélységbe és az Úr egykor meg fogja tagadni őket, ahogy ők is megtagadták az Urat. Te, meg a nő – egy forrásból fakadtok! *(Széttépi a papírokat. Szünet után)* De nem panaszkodom rád, szépség és megváltás anyja, Költészet! Áldott az emberek között, akiben úgy él a te kormányzó lelked, mint az istenség e világ minden dolgában, nagyszerűen és hatalmasan! Csillagként hordoz homlokán a költő és a szavak semmi szakadéka el nem választja a te élő kegyelmedtől! Szeretni tudja az embereket, és férfi a férfiak, a testvérei között! Boldogtalan csak az, akit születő vagy pusztulásra érett világokban kényszerít a kárhozata rád emlékezni, vagy megsejteni téged! Mert aki nem őriz meg, vagy túl korán lemond rólad és hiú gyönyörért elárul, annak dobsz ugyan néhány virágot a fejére, de elfordulsz tőle és a boldogtalan egész életén át a halotti koszorúját fonja belőlük. Ő meg a nő – egy forrásból fakadnak! *(Tenyerébe temeti az arcát. A fény kihamvad körötte. Ugyanakkor halk, ünnepélyes zene kíséretében a várkapolna oltárán izzani kezd a monstrancia.)*

AZ ŐRANGYAL HANGJA

(a szentségtartó körül zengő zenéből) Békesség a jóakarató embereknek! Áldott az emberek között, akinek szíve van: elérheti a megváltást! Kerüljön útjába egy tiszta és jámbor nő! Szülessen gyermeke neki és házának. *(A fény a kápolnában kialszik.)*

Sötétség.

MÁSODIK KÉP

*Az ünnepélyes zene vidám táncdalba siklott át. Jobbra, elöl, fel-
táruul az ajtó; vakító fény özönlik be, örvénylő zene*

AZ ASSZONY

*(Mint a Férfi jegyese, lányosan, gyöngéd mozdulatokkal be-
táncol az ajtón, forog, elválnak a táncosától és a Férfi karjaiba
támolyog, aki az ajtóhoz támaszkodva nézte.)*

A FÉRFI

(forrón magához szorítja) Csodaszép vagy, így, ilyen bágyad-
tan, ezekkel az összekuszált virágokkal a hajadban. Olyan fi-
nom vagy és olyan szemérmes, hogy szinte meghalsz előttem.
Te légy az énekem most és mindörökké!

AZ ASSZONY

(a Férfi karjaiban) Hűséges asszonyod leszek, ahogy az
enyéimek kívánják, ahogy a szívem parancsolja. De túl sokan
vannak köröttünk, túl hangos, túl füledt itt minden –

A FÉRFI

(forrón) Táncolj! Táncolj! Még egy kört! Álmaim angyaltán-
cát látom a táncodban! –

AZ ASSZONY

Táncolok, ha annyira szereted. De már alig bírom –

A FÉRFI

(a terembe vezet) Szerelmem, könyörgök, táncolj! – *(Az ajtó
bezárul. A tánczenét orgonaszó zúgja túl.)*

Sötétség.

HARMADIK KÉP

A házikápolnában a szívek felizzanak a szentély körül. Ott áll Páter Benjámin, a pap: előtte térdel a Férfi és az Asszony, körülöttük a rokonok

PATER BENJÁMIN

(befejezve az esketést és a gyűrűváltást) Ne felejtsetek az eskü szavát –

A JELENLÉVŐK

Dicsértessék a Jézus Krisztus –

PATER BENJÁMIN

– mindörökké. Amen!

A PÁR

(felemelkedik)

ROKONOK

(némán gratulálnak)

AZ ASSZONY

(A pap és a rokonok után lemegy a lépcsőn. A kijáratnál meg alakul az esküvői menet, de még vár a Férfire, aki az oltárnál újra letérdel.)

A FÉRFI

(föl az oltárhoz) Álmaim birodalmából most leszálltam a földre, mert a földön találtam meg álmaim álmát – őbenne! Ő most már minden énnekem, és ő az egy: nő és álom! Vágy és valóság! Pusztuljak el, ha elhagyom valaha!

Sötétség.

NEGYEDIK KÉP

Balra a nyoszolya körül puhán fölizzik a fény a kandeláberekből. A házaspár a nyoszolyán fekszik, amely ágynak van megvetve. Az Asszony feje a Férfi jobb karján pihen. Messziről szélzúgás

A FÉRFI

(óvatosan, hogy az asszonyt fel ne ébressze, kissé felegyenesedik, mereven maga elé néz) Esküvőm óta aludtam, mint egy fabábu, mint egy részeg, mint egy állat. És ugyanígy aludt körülöttem az egész világ. Írtam és látogatásokat tettem, barátokkal tivornyáztam, utaztam, idegen városokban lézengtem, és most, hogy a fiam születését várom, orvost hoznak a feleségemhez és dajkát keresnek, – alvás ez is, – minden csak alvás, – de már nem álom többé – *(visszahanyatlik, lehunyja a szemét. A szél zúgása erősödik, a kandeláberekben kialszik a fény. Az erkély mögül készülő vihar villogása.)*

GONOSZ SZELLEMEK KARA

(a levegőből) Föl, föl, – kísértetek, föl, – öhozzá! Föl, álmok! Föl, ösztönök! Föl, csalás! Legelől pedig te repülj, te árny, ringyónak az árnya, aki tegnap halt meg a kórházban. Költő kedvese, te vezesd őket!

A LÁNY

(a továbbiak során lassan felemelkedik a sírok mögül szelíden áradó izzásban) Ez óratájt nemrég még tombolt bennem az élet. Most az ördögök kiűznek a földből és kényszerítenek, hogy játsszam az üdvözült lány szerepét. – Fürössz meg, köd! Koszorúzzatok meg, síri virágok! Halott lányok szépsége és ifjúsága, akik itt lebegtek a sírkeresztek fölött a levegőben, fessd pirosra az arcomat! Itt egy feketehajú penészedik: fűrtözetek fel haja árnyékával! E kő alatt egy kék szempár aludt ki: szikráz szemembe, tűz, mely benne égtél! A rács mögött száz gyertya lobog, egy hercegnő pihen ott a sírboltban: atlaszruha,

fehér mint a tej, vetközz le róla, lebegj keresztül a rácson, föl, ide, hozzám! – *(kinyúlva és kísértetiesen áll a jobboldali ivkapu nyílásában)*

A FÉRFI

(álmában beszélve) Honnan jössz? Oly rég nem láttalak, nem hallottalak! Szent béke nyugszik a fejedem, – minden, amit álmodtam, minden, amit szerettem, tebenned egyesül most! *(Felébred.)* Hol vagyok? – Az asszonyomnál? *(A mellette szendergő Asszonyt nézi.)* Ez az asszonyom? Hittem, hittem, hogy te vagy az álom, de hosszú távollét után az álom most hazatért és nem olyan, mint te vagy. Szelíd vagy és jóságos, igen, az vagy, – de a másik – *(Észreveszi a Lányt.)* – Istenem – mit látok? Így, ébren? –

A LÁNY

Elhagytál, hűtlenül! *(Eltűnik. Ugyanakkor ismét felsüt a kandeláberek fénye.)*

A FÉRFI

(balkarjával feléje nyúl) Ne sápadj semmivé, mint a vágy, amelyet csak álmodunk! Te vagy a szépség minden szépségek felett, a gondolat minden gondolatok felett: miért nem marnasz továbbra is nálam, mint egy vágy, mint egy gondolat?

AZ ASSZONY

(felébred, fejét a Férfi felé fordítja) Mi bajod? Már virrad? Már ajtónk előtt a kocsi? De hisz oly sok ma a tennivalónk! –

A FÉRFI

Éjszaka van, késő éjszaka. Aludj, aludj mélyen.

AZ ASSZONY

Vagy talán beteg vagy, kedvesem? Felkelek, hozom az étercsöppeket –

A FÉRFI

Aludj!

AZ ASSZONY

Mondd meg, szerelmem, mi bánt? A hangod oly idegen, az arcod lázas –

A FÉRFI

(felugrik, a jobboldali ivkapu felé, ahol a Lány megjelent) Friss levegő kell! Maradj, ne jöjj utánam, az Istenért, ne kelj fel! Később majd megmagyarázom –

AZ ASSZONY

(mélyet sóhajtvá visszadől a párnáira és elszenderül. A temp-lomtoronyból lekong a második óráütés.)

A FÉRFI

(kifelé bámul) Jöjj vissza, igazi életem országa, ki rejtve feküdtél a gondolataim alatt! Éji harangok kongása volt egykor a jelszavad! – Istenem, óh Istenem, – hát csakugyan megszentelted két test kötelékét? Csakugyan a te parancsod, hogy ezt a köteléket semmi föl ne oldhassa, még akkor se, ha a lelkek taszítják egymást és a két testből már szinte csak két hulla marad? –

A LÁNY TÜNEMÉNYE

(lassan kihámlik az éjszakából melybe a Férfi néz)

A FÉRFI

(összerezzen, halkan) Megint előttem állsz, kedvesem? Vigyél magaddal! Ha igazán csak belőlem születted, te káprázat, te tünemény, akkor hadd legyek üres káprázat én is, hadd változzam köddé és párává, hogy egy legyek bennük te veled!

A LÁNY

Velem jössz, ha majd eljövök érted?

A FÉRFI

(forró vágyakozással) Minden pillanatban a tied vagyok –

A LÁNY

Megesküszöl rá?

A FÉRFI

Esküszöm! –

A LÁNY

Ne felejtsd az eskü szavát! *(Szétfoszlik az éjszakában.)*

A FÉRFI

(kitörve) Átkozott legyen a pillanat, mikor megnősültem és el-áruktam ifjúságom álmát, gondolataim gondolatát, lelkem lelkét!

(Távoli kakasszó.)

AZ ASSZONY

(felébred) Férjem – Nem hallod? – Nemsokára megvirrad! Az éj hidege megüli a melled. Jöjj ide, kedves, úgy félek egyedül ebben a nagy, sötét szobában –

A FÉRFI

Mindjárt! – *(Helyéről nem mozdulva, maga elé.)* A káprázat eltűnt, de visszajön. És akkor ég áldjon, kertünk, ég áldjon, házunk, és ég áldjon tégedet is, aki ebbe a kertbe és ebbe a házba teremttettél, de nem énnekem teremttettél!

AZ ASSZONY

(sürgetve) Értsd meg hát: reggel felé egyre hűvösödik. És úgy félek nélküled! És tudod, hogy nem csak magamért félek – !

A FÉRFI

(megrendülve) A gyermek! – Az eljövendő! Óh, én Istenem! *(A nyoszolyához borul és fejét az asszony keblébe rejt.)*

Sötétség.

ÖTÖDIK KÉP

Ugyanaz a szín, késő délután. Az ágy mellett bölcső, benne az alvó újszülött, a kis Orcio. Az Asszony a bölcsőnél áll és a gyermeket nézi. A Férfi, fejét a kezére hajtva, az asztalnál ül. Tompán, föl se tekintve felel az Asszony szavaira. Kint szürkület és vihar előtti fülledtség

AZ ASSZONY

Benjámin atyánál voltam. Azt ígerte, hogy holnap meglesz a keresztelő –

A FÉRFI

Köszönöm.

AZ ASSZONY

Átküldtem a cukrászhoz is. Néhány tortát rendeltem, biztosan sok vendéget hívtál a keresztelőre. Tudod, olyan csokoládétortákat, Orcio nevének a kezdőbetűivel: Gy. Sz.: György Szaniszló –

A FÉRFI

Köszönöm.

AZ ASSZONY

Hála az égnek, hogy a mi kis Orciónk végre szabályosan megkapja a szentséget és egészen keresztény lesz. Igaz, kapott már szükségkeresztelőt, de én mindig úgy éreztem, mintha hiányoznék még valami. *(A bölcsőhöz fordul.)* Úgy, úgy, csak aludj, gyermekem. Vagy már álmodsz is, hogy ledobtad magadról a kis takarót? *(Megigazítja a gyermek párnáit.)* Úgy, úgy, csak pihenj! – Nem értem, Orcio ma oly nyugtalan. – Aludj hát, kicsikém, életem! –

A FÉRFI

A fülledt levegő bántja. Zivatar jön.

AZ ASSZONY

(főlegyenesedik) Henryk! –

A FÉRFI

(nem néz föl) Van valami – ?

AZ ASSZONY

(csendesesen) Semmi. *(Megint a bölcsőhöz fordul. Aztán kitör.)* Nem, nem bírom tovább!

A FÉRFI

(mint az előbb) Te sem? –

AZ ASSZONY

Ma, tegnap, Úristen, egész héten, három hete, egy hónapja már, hogy egyetlen szavad sincs hozzám, s akivel csak találkozom, mind azt mondja, hogy oly nyomorult színben vagyok –

A FÉRFI

(a fogai között, maga elé) Ütött az óra, semmi föl nem tartóztatja többé – *(Hangosan.)* Az emberek fecsegnek, tévednek, – én olyannak látlak, amilyen mindig voltál –

AZ ASSZONY

Neked nem számít az egész, hiszen már rám sem nézel. Elfordulsz, ha belépek, és lehunyod a szemedet, ha a közeledben ülök. Tegnap gyönni voltam és sorra vettem a bűneimet, de egyetlenegy se találtam, amely téged bánthatna.

A FÉRFI

Sose bántottál.

AZ ASSZONY

(csendesen, maga elé) Istenem, jóságos Istenem! –

A FÉRFI

Tudom, kötelességem, hogy szeresselek.

AZ ASSZONY

A halálos döfést adtad szívemnek ezzel a szóval. – Ah, állj hát elém, mondd ki, hogy „nem szeretlek!” Akkor legalább tudok mindent. *(Térdre borul a bölcső előtt.)* Csak őt ne hagyd el, én szívesen feláldozom magamat! De szeresd a gyermekemet, Henryk! Szeresd a gyermekemet!

A FÉRFI

(hozzámegy, felemeli a padlóról) Ugyan, ne törődj oly nagyon azzal, amit mondok! Engem gyakran elfog ilyen hangulat, – az egész csak unalom –

AZ ASSZONY

Csak azt az egy szót kérem tőled, az egyetlenegy ígéretet!
Mondd, hogy őt mindig szeretni fogod!

A FÉRFI

Téged és őt, – bízzál bennem. *(Megcsókolja az asszony homlokát, az asszony átöleli.)*

*Sápadt villám, aztán mennydörgés. Vad zene harsan,
az akkordok egyre gyorsabban, egyre élesebben tolulnak;
közben süvöltő szélroham*

AZ ASSZONY

Mi az? – *(Testével elfödi a bölcsőt.)*

A LÁNY

(a jobboldali ívkapun át, mintha a vihar söpörte volna be; arca mindig a Férfi és az Asszony felé fordul, a nézők csak hátulról látják. Bő, fehér ruhában van, karjait széttárja.) Örömet és áldást hozok neked, kedves! Szabadítsd ki magad a földi bilincsekből, kedves! A legragyogóbb világból jöttem, egy végtelen világ álmából, a te világodból, kedvesem!

AZ ASSZONY

(borzadva) Szent Szűz, ne hagyj el! – Egy halott nő kísértete!
A szemei kiégtek! Mint a hullakocsi csikorgása, olyan a hangja!

A FÉRFI

Vidáman ragyog a homlokod, kedvesem! Virágok szövik át a hajadat –

AZ ASSZONY

Rongyokban mállik testéről a halotti ing!

A FÉRFI

Sugarak özöne lobog körül! Hadd halljam még egyszer a hangod, ha pusztulnom kell is érte!

A LÁNY

Ez a nő, aki visszatart, csak káprázat! Élete semmi, szerelme falevél, amely hervadt levelek ezrei közt rothad el! – De én örökké élek!

AZ ASSZONY

Henryk, Henryk! Védj meg! Ne engedj át a sátánnak! Érzem a sír lehelletét, a kén szagát!

A FÉRFI

Agyag és sár gyermeke, nő, ne irigykedj, ne rágalmazz, ne káromolj! Lásd, a teremtő olyannak álmodott, amilyen az a másik, de te követted a kígyó tanácsát és lettél, ami vagy!

AZ ASSZONY

(a férfibe kapaszkodik) Nem eresztelek!

A LÁNY

Jössz? *(Szemét folyton a Férfira szegezve, kilebeg a jobb oldali íven.)*

A FÉRFI

(eltaszítja magától az Asszonyt) Megyek – hozzád – (A Lány után indul.)

AZ ASSZONY

(sikolt) Maradj! (Utána akar menni, egy villám visszariasztja.) Henryk! Henryk! (A bölcső mellett földre ájul.)

Sötétség.

HATODIK KÉP

Az előtérben homály. A háttér szikláin a hajnal pirossága. A sziklákon a Férfi, keresve, fölfelé kúszik

A LÁNY HANGJA

Itt vagyok! Itt – !

A FÉRFI

(elérte baloldalt a sziklacsúcsot; megáll a növekvő nap fényében) Erre vágytam, amióta élek, ezért imádkoztam és küzdöttem. Most végre elérem! (Hátranéz.) Emberek világa, bolond hangyaboly, – mivé zsugorodsz odalent?! Csak kínlódj a fűszálakkal, öljön a bosszúság, ha elveszítéd őket, vagy tombold ki a keservedet mámorban és táncban, – mit törődöm én már teveled? Elfordultam tőled, más cél hajnala szólít! –

A LÁNY

(hosszú, lengő ruhában megjelenik a szakadék másik oldalán levő sziklaormon) Itt vagyok! Itt – !

A FÉRFI

(feléje nyújtja a karjait)

Sötétség.

HETEDIK KÉP

A fény a színpad balfelét önti el, ahol nagy ragyogásban tiündöklük a várkapolna. Küszöbén, a virágdíszes keresztelőmedence körül állanak: Péter Benjámín, a keresztapa, a keresztanya, a dajka a gyerekekkel és a vendégek. Tőlük kissé oldalt és jobbra a ház cselédsége csoportosul az öreg Jakab, a Férfi inasa körül. Az Asszony a színpad közepén áll, dermedten bámul a jobb oldali ív felé, ahol férje a tünemény után eltűnt; aztán int a cselédeknek. Az öreg Jakab kiválik a csoportból és az Asszonyhoz siet, aki rátámaszkodik.

AZ ASSZONY

(halkan) Te se láttad azóta?

JAKAB

Úgy segéljen az Isten, nem láttam.

AZ ASSZONY

(Jakab segítségével a vendégekhez vánszorog) Férjemnek bizonyára sürgős dolga akadt. Kezdjük el, főtisztelendő úr. (Leül egy díszes karosszékre, melyet a cselédség odatolt.)

EGYIK VENDÉG

(fojtottan) Különös, – hol lehet a gróf?

MÁSODIK VENDÉG

Talán elfecsegte valahol az időt. Vagy talán ír? –

ELSŐ VENDÉG

És a grófnő oly sápadt! Úgy látszik, nem aludt az éjszaka. Csak épp hogy egy-egy szót szolt a vendégeihez –

HARMADIK VENDÉG

Olyan ez a mai keresztelő, mint egy bál, amelyen a háziúr, aki előző este rengeteg pénzt elkártyázott, a kétségbeesés udvariasságával fogadja a vendégeket.

NEGYEDIK VENDÉG

Én gazdag lakomára számítottam. S helyett, ahogy a bibliában áll, csak sírással és fogaknak csikorgatásával szolgálnak –

PATER BENJÁMIN

(a gyermekhez) György Szaniszló, elfogadod a szent olajat? –

KERESZTAPA és KERESZTANYA

Elfogadom –

AZ ASSZONY

(felkél, arca megváltozott. Két karját előrenyújtja és imbolyogva a többiek felé indul.)

ELSŐ VENDÉG

Nézzétek, – Felállt –

MÁSODIK VENDÉG

Mintha holdkóros lenne –

NEGYEDIK VENDÉG

Rögtön elájul –

HARMADIK VENDÉG

Minek a sok szó? Fogjátok karon! –

PATER BENJÁMIN

György Szaniszló, megtagadod a sátánt és a sátán dölyfösségét? –

KERESZTAPA és KERESZTANYA

Megtagadom –

NEGYEDIK VENDÉG

Hallgassátok csak! Beszélni akar! –

AZ ASSZONY

(keztét a gyermek fejére teszi) Orcio, – hol az édesapád?

PATER BENJÁMIN

Ne tessék a szertartást zavarni!

AZ ASSZONY

Megáldalak, Orcio, gyermekem, megáldalak: legyen belőled költő, hogy az apád szeressen és soha el ne hagyjon! –

KERESZTANYA

(halkan) Mária, – kérlek – !

AZ ASSZONY

(hangosabban) Így öröme lesz az apádnak és irgalmat nyersz a színe előtt. És akkor majd megbocsát az anyádnak is! –

PATER BENJÁMIN

Az ég szerelmére! Grófnő!

AZ ASSZONY

(sikoltva) Megátkozlak, ha nem leszel költő! *(Elájul.)*

JAKAB

(kiviszi, a cselédek utána)

A VENDÉGEK

(izgatottan és összevissza) Itt valami titok van! Valami szörnyű történhetett! – El innen! Gyorsan – *(Az általános sietés, mozgolódás és búcsú alatt a medencénél a szertartás véget ér és a gyermeket visszaviszik a bölcsőbe.)*

A KERESZTAPA

(megáll a bölcső előtt) Igen, György Szaniszló, most már keresztény lettél és beléptél az emberi társadalomba. És később jó polgár és szüleid összeköttetései révén, valamint Isten kegyelmével magas állású hivatalnok lesz belőled. Ne felejtssd soha, hogy a hazát szeretni kell és hogy édes a hazáért meghalni! *(A vendégek közben elhagyják a termet.)*

Sötétség.

NYOLCADIK KÉP

A középső ívkapu háttérében megint láthatóvá válik a sziklaszakadék. Ember alakú, sötét, groteszk felhők száguldanak fölötte. A vihar füttyül és üvölt és a Lány tüneményéről, aki még mindig a szakadék jobb oldalán áll, lekorbácsolja a test utolsó rongyait. A jelenést most ködök burkolják be.

A FÉRFI

(mint előbb, a bal oldali sziklán) Hová tűntél, szerelmem? Piros rózsák felhői úsztak körülöttünk. És egyszerre szétomlott az egész ragyogás – : kő a föld, – vas az ég! – Könyörülj rajtam! Jelenj meg!

A LÁNY HANGJA

Itt vagyok! Itt – !

A FÉRFI

Nem mehetek át! Közöttünk a mélység! A szél felborít – le-
sodor – segíts! –

HANG A FELLEGEKBŐL

Kapj föl a szárnyaidra!

A FÉRFI

(fölnéz) A sátán gúnyol? – Hol vagyok?

MÁSİK HANG

A szakadék szélén!

HARMADIK HANG

A lelked sírja szélén!

A HÁROM HANG

(összevissza) Nagy lélek – halhatatlan lélek! – szárnycsapása va-
lamikor a mennyeken vitorlázott át – most meg hitvány lábaid-
nak könyörög, hogy ne menjenek tovább – nem bírná utolérni
őket –

A FÉRFI

Jelenjetelek meg és megfoglak és megtörlek benneteket! Nyílt
harcot és végzek veletek! Nem birkózhatom árnyakkal! Elő!

A HÁROM HANG KÓRUSBAN

Kapj fel a szárnyaidra! Hol maradtak? –

A FÉRFI

(ide-oda támolyog, mintha a fény elvakítaná) Segíts, szerel-
mem! – Hozzád akarok – !

A LÁNY

*(a rothadás borzalmas képében kinő a szétfoszoló ködgomoly
alól)* Repülj át! Ide! Itt a kezem!

A FÉRFI

(összeborzadva) Irgalmas egek! A szél meztelenre tép! Cson-
tok ütik át rothadó hússodat! –

A LÁNY

Ölelni akarlak, szerelmem!

A FÉRFI

Halántékdodról leröpülnek a virágok, mint kígyók és gyíkok
csúsznak a földre –

A LÁNY

Ne felejtsd az eskü szavát, szerelmem! Az én szememben la-
kik a te világod!

A FÉRFI

Szétmart üregek? – Megsemmisülés! *(Térdre borul és arcát a
kezébe temeti. A vihar erősödik.)*

A HÁROM HANG KÓRUSBAN

Boszorka, boszorka, vissza a pokolba! Ez a szív oda már, ez a
szív csupa sár, – sárban hever ez a szív, ez a vak, ez az örült!

A LÁNY

(szétporlik)

A FÉRFI

(kétségbeesve tördeli a kezét) Isten, hát áldozatul dobsz, ami-
ért többet követeltem, mint amennyit teremtő erőd nyomorult
lényemnek engedélyezett? A mélység rabjává tesz a sors, amiért
az ég kapuira vágytam?

A HÁROM HANG

(gúnyosan) Halljátok, testvérek, halljátok?

A FÉRFI

(összegörnyedve) Kondul a pokol órája! Az éj örvényeiben ör-
jög a vihar! A sötétség öklei dobnak előre! Elvesztem!

A HANGOK

Győzelem! Győzelem!

*(A magasságból erős világosság. A szél üvöltésébe orgonahan-
gok vegyülnek és lassan túlzengik.)*

AZ ÖRANGYAL HANGJA

(az orgonaszóbból) Béke veletek! Nyugodjatok meg, vizek! Né-
muljatok el, viharok! Gyermekek fejét most éri a szent ke-
resztvíz! Menj haza és ne bűnözz tovább! Menj haza és sze-
resd a gyermekedet!

A FÉRFI

(felegyenesedik)

Sötétség.

KILENCEDIK KÉP

Ugyanaz a szín. Éjszaka. A Férfi, köpenyben, bal felől gyorsan és zavartan belép. Jobb felől Jakob jön vele szembe, kezében lámpával, amelyet, mikor a Férfit felismeri, reszketve letesz

JAKAB

Úgy segéljen az Isten, – a méltóságos úr?

A FÉRFI

Hol a grófnő?

JAKAB

A méltóságos grófnő beteg.

A FÉRFI

De a szobája üres.

JAKAB

Méltóságos úr, a grófné öméltósága nincs itt.

A FÉRFI

Hát hol van?

JAKAB

Tegnap elvitték.

A FÉRFI

Hová?

JAKAB

A tébolydába. *(Kiszalad.)*

A FÉRFI

(szünet után) Hallod, Mária, talán csak elbújtál, komédiázol, hogy megbüntess? – Felelj hát, kérlek, óh, Mária! – Nem, nem felel senki. – Jan! – Katherina! – Úgy látszik, siketnéma az egész ház. – Akinek hűséget és boldogságot ígértem, azt én

magam taszítottam a földi kárhozottak seregébe! – Megsemmisülésbe taszítok mindent, amihez csak érek és végül saját magamat is meg fogom semmisíteni. – Hát csak azért eresztett ki a pokol, hogy mint az ő eleven képmása, időzzem még egy darabig ezen a földön? *(Egyre izgatottabban fel s alá járva.)* Vajjon milyen párnán pihenhet ma szegény feje? Milyen hangok dajkálják álomba ma éjszaka? Az örültek üvöltése és rikoltozása! – Látom őt, látom, lehajtja a homlokát, amelyen nyugodt, baráti köszöntés szokott ragyogni, – És jóakarátának gondolatait ismeretlen világokba küldte, talán utánam, én utánam, – ő maga azonban tébolyodott és sír.

EGY HANG

Drámát akarsz írni belőle?

A FÉRFI

(felriad) Megint jelentkezik a démonom? – Ez a hang felébreszt! *(Felrántja a jobb oldali ajtót.)* A Tatárt nyergelni! Köpenyemet! A pisztolyaimat!

Sötétség.

TIZEDIK KÉP

Színváltozás. A háttér: fehérre meszelt fal, öt kilincstelen ajtóval, felső részeiben vasrácsos ablakok. Baloldalt ajtó. A tér közepén fehér takarós ottomán áll. A Férfi és az orvos felesége, balról éppen belép

AZ ORVOS FELESÉGE

(hangját tompítva beszél) Bocsánat, uram, – ön rokon, – túl nagy reménynek azonban semmi helye, – sajnos, a férjem távol van, – ő jobban meg tudná önnek magyarázni. – Görcsökben volt, amikor behozták, – úgy hírlík, hogy azok a forradalmárok, akikről

mostanában megint annyit beszélnek, elrabolták a férjét, – emiatt – *(Közben egy kilincsmarkolattal kinyitja a háttér közepső ajtaját. Az Asszony előlép, holdkóros merevséggel az otomanához megy és leül. Folyton maga elé néz és nem mozdul.)* Sok betegünk van az intézetben, – az ő állapota bizony a legaggasztóbb –

A FÉRFI

(mélyen megrendülve az Asszony felé fordul) Mégis beszélnem kell vele, – négy szemközt.

AZ ORVOS FELESÉGE

(megtörli gyöngyöző homlokát) Ha az uram megtudná! Nem, nem lehet!

A FÉRFI

(balra szelíden kivezeti) Ne nyugtalankodjék. Vállalom a felelősséget.

Alig zárult be az ajtó az orvos felesége mögött, a háttér négy cellablakában rögtön feltűnik négy örült eltorzult feje.

AZ ELSŐ ÖRÜLT

(hajában töviskoronához hasonló szalmakoszorú) Bilincsbé vertétek az Istent! Egy Isten már meghalt a kereszten! Én vagyok a második Isten és én is a hóhéraim előtt állok.

A NEGYEDIK ÖRÜLT

(homloka körül vörös rongy, mint egy frígiai sipka) Vérpadra a királyokat és az urakat! Bennem kezdődik a világ népeinek szabadsága!

A FÉRFI

(letérdel és mozdulatlanul a semmibe bámuló Asszony előtt) Mária, asszonyom! –

A MÁSODIK ÖRÜLT

(a fején papírkorona) Térdre uratok, királyotok előtt!

A HARMADIK ÖRÜLT

(fedetlen fő, tágra nyílt szemek) Az égen már vérzik az üstökös! Közeledik az ítélet napja!

A FÉRFI

(átkarolja az Asszonyt) Mária, nem ismersz rám?

AZ ASSZONY

(föltekint) Hűséget esküdtem neked, hűséget mind a sírig, – ne haragudj, hogy hamarabb elhagytalak!

A FÉRFI

Jöjj, hazamegyünk!

AZ ASSZONY

Nem tudok felkelni. Szívemből fejembe szállt a lélek. Az nehezít el annyira.

A FÉRFI

(felállt és magához akarja húzni az Asszonyt) Majd én viszlek.

AZ ASSZONY

(szelíden védekezik) Várj még néhány pillanatig; akkor majd méltó leszek hozzád –

A FÉRFI

Méltó – ?

AZ ASSZONY

Három éjszakán át imádkoztam és az Úr meghallgatta könyörgésemet –

A FÉRFI

Nem értelek.

AZ ASSZONY

Amióta elvesztettelek, valami megváltozott bennem, – Imádkoztam: „Jóságos Istenem”, és a mellemet vertem és szentelt gyertyát tettem a szívem fölé és gyóntam és könyörögtem: „Töltsd ki rám a költészet szent lelkét!” És harmadnapra költő lettem.

A FÉRFI

Mária!

AZ ASSZONY

Henryk, ezután már nem fogsz megvetni – Csupa lelkesedés vagyok – Esténként most már nem fogsz magamra hagyni.

A FÉRFI

Soha, soha.

AZ ASSZONY

Nézz rám! Most végre nem leszek közömbös neked. Mindent meg tudok érteni, fel tudok fogni, ki tudok fejezni, hangokba és szavakba tudok öltöztetni, a tengert, a csillagokat, a vihart, a csatát – ah, valamit kifelejtettem, – a csatát, igen: csatába kell vinned: látni akarom és is a csatát és versbe foglalni – Hullát, ravatalterítőt, vért, hullámokat, harmatot – egy sírt –
(magában dúdolja):

*Felrepülök madárszárnyon,
Fel a kéklő, magas égbe,
Ott ér utól a halálom
S úgy szállok át, mint egy álom,
A fekete semmiségbe –*

A FÉRFI

(felsóhajt) Micsoda büntetés –

AZ ASSZONY

(átöleli és szájon csókolja) Henrykem, – oly boldog vagyok!

A NEGYEDIK ŐRÜLT

(ordít) Három királyt már megöltem – A saját kezemmel! Tíz még megmaradt – és száz pap, aki a misét darálja!

A HARMADIK ŐRÜLT

A nap egyharmadrésze elsötétült, – a csillagok kezdenek össze-
ütközni a pályáikon, – jaj, jaj! –

A FÉRFI

Az én számomra már itt van az ítélet napja!

AZ ASSZONY

(becézi) Simítsd ki a homlokodat! Légy jókedvű! Mi bajod? Engem is megint megszorítasz. – Szeretnék még rád bízni egy titkot, – figyelj rám!

A FÉRFI

Beszélj! Mindent megteszek, amit kívánsz.

AZ ASSZONY

A fiad költő lesz.

A FÉRFI

Mi? – Mit mondasz?

AZ ASSZONY

A keresztelkedésnél a pap először a költő nevet adta neki – és csak azután azt, hogy György Szaniszló. – Én rendeztem így a dolgot: megáldottam őt és egy átkot fűztem hozzá. – Költő lesz. – Ah, hogy szeretlek, Henryk!

AZ ELSŐ ŐRÜLT

Bocsáss meg nekik, atyám, mert nem tudják, mit cselekszenek!

A HARMADIK ŐRÜLT

Az Isten nem tud megbocsátani. Megőrült a saját teremtményeitől.

AZ ASSZONY

Ez itt nem tudja, mint beszél, én azonban feltárom előtted a titkot, hogy mi lenne, ha az Isten megtévelyodna. (Megragadja a Férfi kezét.) Minden világ örülten rohanni kezd fel és le. Üstökösök és napok kialszanak, egymás után, – minden ember, minden féreg dicsekszik: „Isten vagyok!” – Krisztus nem fog többé megváltani bennünket: két kézre fogja és a mélységbe veti keresztjét. – Hallod, hogy török, pattan, rongyolódik, hogy robban szilánkokra a csillagokon milliók reménye, a kereszt, és a szilánkok hogy esnek egyre mélyebbre és mélyebbre, míg csak egy nagy ködfelhő nem támad belőlük? Már csak Istennek Szent Anyja imádkozik, és a csillagok, akik szolgálják, még nem hagyták el, – de ő is oda fog menni, ahová az egész világ zuhan –

A FÉRFI

Mária, nem akarsz látni a fiadat?

AZ ASSZONY

Szárnyakat akasztottam rá és kiküldtem a világűrbe, hogy szívjon magába mindent, ami szép és szörnyű és fenséges. Egyszer majd visszajön, örülni fogsz neki. – Ah!

Második rész

A FÉRFI

Mi bajod?

AZ ASSZONY

Valaki egy lámpát akasztott a fejembe és a lámpa oly tűrhetetlenül himbálózik.

A FÉRFI

Mária, szerelmem! Légy nyugodt, amilyen az előbb voltál!

AZ ASSZONY

(visszahanyatlik) Aki költő, nem él sokáig.

A FÉRFI

Hé! Segítség! Segítség!

Több nő és az orvos felesége berohan; az örültek villámgyorsan eltűnnek a rácsos ablakokból.

AZ ORVOS FELESÉGE

Pirulákat! – Port! – Nem, semmi keményet – Inkább valami folyékony orvosságot! – Margit, szaladj a patikába! – Az ön büne, – a férjem majd megmossa a fejét! –

AZ ASSZONY

Isten veled, Henryk.

A FÉRFI

Mária – Mária – !

AZ ASSZONY

Olyan jólesik, hogy melletted halok meg! *(A feje lecsuklik.)*

AZ ORVOS FELESÉGE

Milyen piros lett! A vér az agyába tódult! – Ön tehát a gróf úr öméltósága saját személyében?

A FÉRFI

De csak nem lesz valami baja?

AZ ORVOS

(besiet és az Asszonyhoz megy. Rövid vizsgálat és szünet után)
Neki többé már nem lesz baja. *(Leveszi a kalapját, keresztet vet.)*

Függöny

ELSŐ KÉP

Az első rész színtere. Tíz évvel később. Jobb felől a temető dombja az esti nap fényében. A Férfi, szemét arrafelé szegezve, a jobb oldali ívkapuban áll, megöregedve, zárkózott arccal. Most tízéves fiára, Orciora tekint, aki egy karosszékekben szendereg.

A FÉRFI

(tompán) Miért nem játszol, fiam? Miért nem találsz pajtásokat, hogy velük együtt hancúrozz a réten? Miért hajtod kis, törékeny kezeidbe a homlokodat, mintha folyton töprengenél? – Mondd csak, mit hallasz, mit láatsz? – Az orvos megvizsgálta a pulzusodat és azt mondta, hogy túl finomak az idegeid. A katonára magasra emelt és azt kiáltotta, hogy: ebből a fiúból ezredes úr lesz! A cigányasszony sokáig fürkészte a jobbkezedet, meg a balkezedet, hallgatott, sóhajtván elment és nem akarta elfogadni az aranyat. A hipnotizőr a szemedre tette a kezét, megcirógatott és félt; azt érezte, hogy neki magának is rögtön el kell aludnia. A pap, aki első áldozásra előkészített, eléd térdelt, mintha szentkép volnál. A festő olyan pillanatban lépett be, amikor épp haragos voltál, és befestett a „Végítélet”-ébe, a kárhozottak közé. – Csak az apád hallgat és néz sötétben, míg a könny ki nem csordul és el nem apad a szemében –

Estharangszó.

ORCIO

(a harangszóra felébred és körülnéz)

A FÉRFI

Az angyali üdvözlét húzzák, fiam! Vess keresztet és imádkozz szegény anyád lelkéért –

ORCIO

(felkel és jobbra letérdepel) Üdvöz légy, Mária, malasztal teljes, Ég Királynője, úrnője mindennek, ami a földön, a réteken és a patakok partján virágzik –

A FÉRFI

Miért változtatod meg az ima szavait? – Imádkozz úgy, ahogy tanítottak anyádért imádkozni, aki tíz évvel ezelőtt ebben az órában halt meg.

ORCIO

Üdvöz légy, Mária, malasztal teljes, az Úr vagyon teveled, áldott vagy te az asszonyok között, – és minden angyal, aki előtt elhaladsz, egy-egy szívárványt tép ki a szárnyaiból és lábaddal elé veti. És te úgy jársz fölöttük, mint a hullámokon, –

A FÉRFI

Orcio!

ORCIO

De ha ezek a szavak maguktól hozzám repülnek és fájnak a fejemben, mégis csak ki kell mondanom őket, apám!

A FÉRFI

Kelj fel, ilyen ima nem jut el az Istenhez. Te már nem emlékszel az anyádra. Túl kicsi voltál. Már nem tudhatod, milyen volt.

ORCIO

(feláll) Én nagyon gyakran látom anyukát.

A FÉRFI

Hol, fiam?

ORCIO

Álmomban. Vagyis nem egészen álmomban, hanem amikor éppen elalszom, például tegnap.

A FÉRFI

Gyermekem, mit beszélsz itt összevissza?

ORCIO

(vizionáriusan) Olyan volt, mintha egész fehéren menne valami nagy, messzi sötétségen át és mintha azt mondaná nekem:

*Koszorúba szőttem
poklok s egek
fényét, amikor
megszültelek:
mind belefotam
álmaimat,
mind, ami késett
és elmaradt.
Így ő is hordja
keresztemet
s gyötrelmem áldás
lesz teneked:
magához ölel majd
apád szíve,
mely énnekem nem
nyílt meg sose.*

Látod, apám, minden szavát megjegyeztem. Drága apuskám, én nem hazudok.

A FÉRFI

(a fogai közt) Mária, hát tönkre akarod tenni a saját gyermekedet és kétszeres terhet raksz a lelkemre?

ORCIO

(megint lefeküdt) Most is hallom a hangját, de nem látok semmit.

A FÉRFI

Merről – ?

ORCIO

Mintha afelől a két vörösfenyő felől jönne a hangja, amelyekre a lemenő nap fénye esik. Egyre halkabban hangzik; már elhal a halottasház falai mögött, – nem, még szól:

*Magához ölel majd
apád szíve,
mely énnekem nem
nyílt meg sose.*

(Elalszik.)

A FÉRFI

Uram, könyörülj ezen a gyermekem, akit haragodban örülettel és kora halállal fenyegetsz. Uram, tekints le kínjaimra, töltsd velük, – de ne szolgáltasd ki a pokolnak ezt az angyalt! – Olyan testet adott neki, mint a pókháló, minden nagy gondolat széttépi. – Ó uram, Istenem, tíz éve nem volt egyetlen nyugodt napom, egyetlen óra pihenőm. Kínoknak és múlandó alakoknak, rossz sejtelmeknek és nehéz látomásoknak jégesőjét küldted rám. – Hagyd most, hogy nyugodtan szerethessem a gyermekemet; legyen végre béke köztünk és te köztünk! Teremtő könyörülj a teremtményeden! *(Orcio ébredő mozdulatot tesz. A Férfi megsimogatja.)* Fiam, vess keresztet! Béke a halottaknak mindörökké.

ORCIO

(szótlamul felkel és keresztet vet)

Sötétség.

MÁSODIK KÉP

Ugyanaz a szín. Orcio a vakok kereső arckifejezésével áll a teremben. Kissé távolabb a Férfi és az Orvos. Dél.

A FÉRFI

(súgva) Senki se bír segíteni rajta. – Ön a végső remény.

AZ ORVOS

Nagyon megtisztel –

A FÉRFI

Mondd meg a doktor úrnak, mit érzel?

ORCIO

Most se téged nem látlak tisztán, apám, sem ezt az urat. – Szikrák és fekete fonalak táncolnak a szemem előtt, néha valami vékony kígyó tekeredik elő belőlük, – aztán sárga felhő lesz, felrepül a magasba, aláhull és végül egy szivárvány szikrázik elő, – és közben egyáltalán nem fáj semmi.

AZ ORVOS

Álljon csak ide, az árnyékba, fiatal barátom. Hány éves? *(A szemébe néz.)*

A FÉRFI

Most lett tíz.

AZ ORVOS

Úgy. Most forduljon az ablak felé.

A FÉRFI

Nos?

AZ ORVOS

A szemhéj nagyon szép, – az ínhártya egész tiszta, – a véredények rendben, – az izmok erősek – *(Orciohoz.)* Nevessen nagyot, nemsokára olyan egészséges lesz, akárcsak én – *(A Férfihez.)* Itt már nincs remény. Nézze meg a pupillákat ön is, gróf úr, – érzéketlenek a fénnel szemben, – a látóideg teljesen megbénult.

ORCIO

Csupa köd előttem minden, de minden.

A FÉRFI

(az orvoshoz, halkán) Igaza van – a pupilla egész tág – szürke – élettelen –

ORCIO

Ha lehunyom a pillámat, többet látok, mint nyitott szemmel.

AZ ORVOS

A lélek teljesen legyőzte benne a testet, – epilepsiától kell tartani.

A FÉRFI

(félre vonja az orvost) Mindent, amit csak kíván, fele vagyonomat –

AZ ORVOS

A teljes dezorganizációt nem lehet többé reorganizálni. *(Veszi botját és kalapját.)* Érdekli talán a betegség neve?

A FÉRFI

És semmi, de semmi remény?

AZ ORVOS

Görögül amavrosisnak hívják. *(El.)*

A FÉRFI

(mellére öleli a fiát) De azért valamit mégis csak látsz, ugye?

ORCIO

Hallom, hogy szólsz, apám.

A FÉRFI

Nézz ki az ablakon, ott a nap, a derült ég.

ORCIO

Alakok lebegnek a szemem és a pilláim közt, – arcokat látok, amelyeket már láttam, tájakat, amelyeket már ismerek, – könyv-lapokat, amelyeket már olvastam.

A FÉRFI

Hát mégis látsz?

ORCIO

Látok, – a belső szemmel, mert a másik csupa sötétség. *(Mindketten hallgatnak.)*

A FÉRFI

(Orciot jobb felé, az erkély melletti karosszékhez vezeti) Takarózz be jól, pihend ki magad. Az orvos azt hiszi, hogy nem sokára megint látni fogsz. *(Szünet után, mely alatt Orcio elszenvedült, a gyermeket vizsgálva.)* Nekem legalább erőt adott az ég, hogy ellent tudjak állni a gondolatok és szenvedélyek ostromának, – de te? Ha egy hervadó virágnak tűzből volna a kelyhe és az ég volna benne a harmat, akkor – olyan volna, mint te. – Ó, te legboldogtalanabb angyal, – fiam!

ORCIO

(álmában beszélve) Anyám, kérlek, küldj most rám képeket és álmokat, anyám, hogy egészen tebenned éljek, – anyám! –

A FÉRFI

(kezébe temeti az arcát)

Sötétség.

HARMADIK KÉP

Ugyanaz a szín. Éjszaka. A Férfi az Orvossal és a Keresztapával belép; utánuk a rokonok és félénken a szolgák, kezükben gyertya.

A FÉRFI

Bocsássanak meg, hogy ily kései órán hívtam önöket, de szegény fiam néhány nap óta éjfél tájban mindig felébred, elhagyja az ágyát és álmában beszél. Most is, – nézzék csak! *(Orciohoz siet, aki hálóöltözetben, anélkül, hogy a jelenlevőket észrevenné, megjelenik a jobb oldali ajtóban.)*

A KERESZTAPA

(félre vonja az orvost) Mindig gyengélkedett és az anyja, amikor meghalt, olyan – olyan –

AZ ORVOS

Hogy mondja?

A KERESZTAPA

Hát kérem – tetszik tudni – úgy – *(A homlokára mutat.)*

A FÉRFI

(Orcio mellett, aki holdkóros imbolygással néhány lépést tesz a tér közepe felé.)

ELSŐ ROKON

Psz! Csönd!

MÁSODIK ROKON

Ébren van, de nem hall bennünket.

AZ ORVOS

Kérem az urakat, ne beszéljenek.

A KERESZTAPA

Egészen szokatlan eset.

ORCIO

Ó, Istenem, Istenem –

ELSŐ ROKON

Milyen nesztelen a járása.

MÁSODIK ROKON

Hogy összekulcsolja a karját a mellén.

ELSŐ ROKON

Pillája se rebben, ajka se nyílik, mégis hallani éles, elnyújtott hangját.

A DAJKA

Názáreti Szent Jézus!

ORCIO

El innen, árnyak. A széllel elrepült és valahol az űrben száll a szemem világa, de azért nem hódolok meg nektek! –

A KERESZTAPA

Úgy beszél, ahogy megboldogult szegény édesanyja, – maga se tudja, hogy mit, – rendkívül érdekes látvány.

AZ ORVOS

Úgy van.

A DAJKA

Centochovai Szent Szűz, vedd a szemeimet és add őket ennek a gyermeknek!

AZ ORVOS

(a Férfihez) Kötelességem megmondani az igazat –

A KERESZTAPA

Nagyon helyes – ez az orvos kötelessége és erénye, doktor úr.

AZ ORVOS

Az ön fia, mióta megvakult, rendkívüli idegizgalomban szenved, ami időnkint – mondhatnám – valami éber álomszerű állapotot idéz elő, amilyenben most is látjuk. Epilepszia, ahogy előre félttem.

A FÉRFI

(oldalt) Hallod, mindenható?! A te ítéletedet közölte velem!

AZ ORVOS

Papírt és tintát kérek – Cerasi laurei – két szemer –

A FÉRFI

A szomszéd szobában mindent megtalál. Most pedig menjetek, kérlek.

ELSŐ ROKON

(távozóban, a Keresztapához) Hogy mondod, bácsikám? Nem kéne családi tanácsot összehívni?

A KERESZTAPA

Várjunk még vele egy kicsit. Jóéjszakát.

A TÖBBIEK

(mind egyszerre a Férfi felé, aki néma fejbólintással köszönt)

Jó éjt, – Jóéjszakát, – Vizontlátásra. *(Elhagyják a szobát.)*

ORCIO

(félbred) Mind jóéjszakát kívánnak. Hosszú éjszakáról beszéltek inkább, – örök éjszakáról, – ne csak jóról – *(Meginog.)*

A FÉRFI

Támaszkodj a karomra! Szobádba vezetlek – *(Orciot a jobb oldali ajtóhoz vezeti.)*

ORCIO

(távozóban) Úgy fáj minden – Idegen hangok széttépték az álmat –

A FÉRFI

(jobbra Orcioval el. Aztán egymaga visszajön, fel és alá jár, hirtelen megáll, fölfelé tekint.) Örök sötétségre ítélték – sötétségre szemben és lélekben – anyjának örültségére ítélték, amely az én bűnöm volt! *(Térdre rogy.)* Ki elé térdeljek, kihez üvöltsem panaszomat az igazságtalanság miatt, mely a gyermekemet érte? Mit fog tenni, egyedül, száz szakadék közt, erőtlen, megrabolva a fénytől, mikor a lelke máris a földi határokon túl lakozik, bár testét még bilincs köti e nehéz földhöz?! – *(Feláll.)* Óh, jobb hallgatni! Isten nem törődik az imáinkkal és az ördög nem törődik a káromkodásainkkal!

HANG

A fiad költő! Mit akarsz még? –

Sötétség.

NEGYEDIK KÉP

Ugyanaz a szín. A háttér felé reggeli szürkület fátyolozza a kilátást és csak sejteti a jobbra fekvő temető körvonalait. A kavargó ködön át rongyos alakok árnyaszerű vonulását látni: előbb egyesével, aztán csoportokban haladnak, mind egy irányban, szemmel láthatóan egy cél felé. Egészen messziről tompa dobpergés dübög.

A FÉRFI

(az íróasztalánál, mint kezdetben) Hány évig gyöttrődtem, hogy megértem a világ értelmét és gyönyörét és szellemét, – és síri hideget találtam a szívemben! Minden érzést ismerek név szerint, de saját magamban nincs semmi, se hit, se vágy, se szeretet. Csak néhány sejtelem ködlik még bennem, e sivatagban, – hogy valami nagy fordulat készül, hogy a társadalom, amelyben felnőttem, összeomlik, hogy a fiam örök éjsza-

ka rabja marad, – és én mindezt magamba zárva, egyes-egyedül magamban hordozom, mint üdvösségét az Isten. Mert az Úr kegyelme csak az értelmemnek adatott meg, a szívemnek nem. *(Orgonaszó, a házikápolnában felizzik a szentségtartó.)*

AZ ÓRANYGYAL HANGJA

Szeresd a szenvedőket, a nélkülözőket, a kétségbeesetteket! Szeresd a felebarátaidat, szegény éhező felebarátaidat, – és tiéd lesz a megváltás!

Jobbra a temető sírkövei felett egy sas sötét, gigászi árnya ölt alakot.

A GONOSZ SZELLEMEK KARA

(a temető fölött zúgó szélből) Dicsőség! – Dicsőség! –

A FÉRFI

(föltekint) Megint kirajzanak az álmaim? –

A GONOSZ SZELLEMEK KARA

Pokolban kitömött vén sas, – Indulj! Tárd szét megfakult szárnyaidat a feje fölött!

A FÉRFI

(meglátja a jelenést) Micsoda roppant árny száll fel ott az égre? –

A SAS ÁRNYÉKA

Köszöntelek, ember! Köszöntelek, becsvágyó szív!

A FÉRFI

Egész fekete és felém tart! –

A SAS ÁRNYA

Harcolj! Őseid kardjával! Őseid hatalmáért és dicsőségéért! Üldözik őket, – el akarják pusztítani őket!

A FÉRFI

Szél zúg és füttyül óriás szárnyai közt, mint a golyók a csatában! Szeme a szemembe ivódik! – Te vagy! – Rád ismerek! Sas! Sas!

A SAS ÁRNYA

Tarts ki! Tarts ki! És ellenségeid, nyomorult ellenségeid mind porba hullanak! *(Felhők ké fozlik szét.)*

Harmadik rész

A FÉRFI

Üdvözöllek a köd mögött, melyben eltűntél! Jöjjön akármi, káprázat vagy valóság, győzelem vagy pusztulás, – én rád bízom magamat, dicsőség hírnöke. Űt az óra, mely harcba hív: kevesek harcába a sokak ellen! Múlt, segíts! Indulok, küzdeni a testvéreimért! *(A falról leszakít egy régi kardot és magasra emeli.)*

Ezalatt hátul az erkély mögött egyre sűrűbb lesz az elvonuló Rongyosok néma menete.

EGY FÉLMEZTELEN, ZORD ALAK

*(vállán balta, hirtelen áthajlik az erkélykorláton és beivölt)
Halál az urakra!*

A FÉRFI

(rá akar rohanni)

A FÉLMEZTELEN

(rikoltó kacagással leugrik az erkélyről és eltűnik a Rongyosok végtelen menetében)

A FÉRFI

(a korláthoz áll és kinéz)

A menet eddigi kísérteties némaságából az erkély alatt lassan

ÜTEMES MORAJ

(zúg elő) Kenyeret – adjatok! – Kenyeret – kenyeret!

GYORSABB MORAJ

(zúgja be a gyorsabban menetelő csapatok énekét) Halál az – urakra! – Halál az – urakra! –

A láthatáron tűzvész csap szét, egyre erősebben. S minden oldalról egyre vadabban peregnek a tompa dobok.

Függöny

ELSŐ KÉP

Szabad tér, erdő és bozót keretében. Elöl, a színpad közepéről, egy kis magaslatról, tölgyfa mered az ég felé. Hátul, a színpad bal sarkában, a bozótban, egy leégett templom romjait és egy részben még megmaradt templom kapuját látni. A háttérben és jobbra az erdő sűrűbb lesz és hátrafelé lejtősödik.

A szabad téren táborozik a Neofiták (új megtértek) bandája: kötelelet fon, kést köszörül, fegyvert kalapál; vad szenvedéllyel ütemesen éneklik hozzá a „Ça ira!”-t. Vezetőjük, akit a továbbiakban A neofitának nevezünk, középen közöttük ül és felügyel, szivacsosbőrű ember, fején frígiai sipka.

Balról, ahol az alacsonyabb bozótot út osztja kétfelé, most jön Pankrácy népvészér: jeges, vértelen fej, magas, széles homlok; elnyújtott, metsző hang, és gesztusok, melyek úgy festik alá a hangját, mint a zene az énekszót; koponyájára szinte kövesülten feszül a bőr. Leonard, lángoló fiatalember, a népvészér kedvenc tanítványa, követi.

A NEOFITA

(meglátja Pankrácyt, felugrik) Éljen Pankrácy!

A TÖMEG

(felugrik, ujjongva) Pankrácy! Pankrácy! Beszélj hozzánk, Pankrácy! Halljuk Pankrácyt!

A NEOFITA

(Pankrácyhoz, aki megáll) Nem akarsz szólni hozzájuk, nagy ember?

PANKRÁCY

(hidegen) Beszélj te – helyettem! *(Jobb felé lassan el, Leonard utána.)*

A NEOFITA

(mélyen meghajlik, aztán egy hordóra pattan) Testvéreim a nyomorúságban! Testvéreim a gyűlöletben! Testvéreim a megtorlásban! A bosszú istene a mi istenünk és nincs más isten kívüle! Ő vetett el bennünket a földkerekség országaiba! Mintha egy óriás érc kígyó gyűrűi volnánk, úgy ropogtatja velünk a földet, gyáva, buta, gögös uraink világát. Háromszoros átok rájuk!

A TÖMEG

Átok, átok, átok!

A NEOFITA

Győzünk, testvéreim! Ellenségünk, a kereszt, már velejében érzi a rothadást és fejszénk csapásait, inog a vérpocsolyában és ha egyszer kidől, soha többé fel nem emelkedik. Ma még védik az urak –

A TÖMEG

(felbőg) Háromszoros átok rájuk.

A NEOFITA

A szabadságra, amely számunkra örökkévaló lesz, és az urak gyávaságára és butaságára és gögijére építjük a mi hatalmunkat. – Csak ezt a néhányat kell még a mélységbe taszítanunk – és miénk ez a világ, testvéreim! Miénk a világ!

A TÖMEG

(mint fent) Miénk – a világ!

LEONARD

(jön jobbról; a Neofitához) Pankrác –

A TÖMEG

(félbeszakítja) Pankrác! – Pankrác! –

LEONARD

(egy kézmozdulattal elnémítja a tömeget és tovább beszél) Ő, aki legforróbban érez és lehidegebben gondolkozik közöttünk, utasított, hogy hívjalak meg a tanácskozásra.

A NEOFITA

(a tömeghez) Munkára, testvéreim! A pörölyökhöz! A késekhez! A kötelekhez! Vitus, te fogsz felügyelni helyettem! – Megyek, polgár. *(Leonarddal el.)*

A TÖMEG

(megint dolgozik s hozzá tompán, ütemesen énekel)

*Mozdul a kés, a hurok meg a fütykös,
szűköl az, iszkol az úri betyár!
Vasat a dögbé, ha döglük az ágyban;
harcba ha száll, a kötél a nyakán van!
Vágd a kaszát bele, vágd bele már!
Rongyos előre, birokra, gyilokra!
Halál az urakra, halál az urakra!
Hajrá, hajrá, hajrá!
Ah Ça ira! Ça ira! Ça ira!*

Sötétség.

MÁSODIK KÉP

Éjszaka. Sátor. Széllámpák az asztalon. Mindenütt sok borosüveg és kupa

PANKRÁCY

(egy székben, egyedül) Egy perccel ezelőtt még ötvenen ültek itt, – minden szavam után mennydörgött a vivát. De megértette csak egy is a gondolatomat? Sejtette csak egy is a végét az útnak, melynek elején úgy üvöltének? – Eh, csorda! *(Leonard és a Neofita belép.)*

PANKRÁCY

Ismered Henryk grófot?

A NEOFITA

Látásból jól ismerem, nagy polgár, de még sohasem beszéltem vele, – azaz hogy egyetlen egyszer, emlékszem: mikor úrnapján templomba ment, rám förmedt: „Takarodj az utamból!” És nagyúri szeme olyan dölyfösen villant rám, hogy lekemben rögtön megfogadtam neki a kötelet.

PANKRÁCY

Holnap reggel hozzá mégy és megmondod neki, hogy holnapután négyszemközt és teljes titokban beszélni akarok vele.

A NEOFITA

Hány embert kapok kíséretül? Esztelenség volna őrizet nélkül menni hozzá.

PANKRÁCY

Magad mégy, fegyvered a nevem.

A NEOFITA

(mozdulatot tesz)

PANKRÁCY

Mondd meg, hogy holnapután éjfélkor nála leszek.

A NEOFITA

(szólni akar, de amikor Pankrácy ránéz, gyorsan távozik)

LEONARD

Minek ez a kitolás, ezek a féleszközök, ezek az egyezkedések és tárgyalások? Mindenki kész, add ki a parancsot és szavad lángként fog felcsapni, susorogni fog, mint a villám és égzen-gés lesz belőle!

PANKRÁCY

Fejedbe szállt a vér, – fiatal vagy, de fiatalságodat nem bírod megfékezni és lelkesedésnek nevezed az erőtelenségedet.

LEONARD

Gondold meg, mit teszel! Az arisztokraták már nem mernek nyílt csatába bocsátkozni, bezárkóztak Szentháromság Várába és úgy várják jöttünket, mint a gijotin kését. – Előre, mester, és ők megsemmisülnek!

PANKRÁCY

Fölösleges! – Testük tisztaságát már úgyis elvették a gyönyörök, szellemük erejét a renyheség. – Holnap vagy holnapután el kell bukniuk.

LEONARD

Hát akkor kitől félsz még? – ki tart vissza?

PANKRÁCY

Senki, – csak így akarom.

LEONARD

És én vakon bízom az akaratodban?

PANKRÁCY

Úgy van, én mondom, – vakon!

LEONARD

Elárulsz bennünket.

PANKRÁCY

Mint a refrén a versben, úgy tér vissza minden beszédedben az árulás, – ne kiálts, mert ha valaki meghallaná, –

LEONARD

Itt nincsenek spionok. – S különben is: mi lenne, ha meghallaná?

PANKRÁCY

Semmi. Csak öt golyó a szívedbe, amiért jelenlétemben egy fokkal magasabbra merészelted emelni a hangodat. *(Közelebb lép hozzá.)* Bízál és légy nyugodt!

LEONARD

(kihúzza magát) Megfeledkeztem magamról, beismerem. – De nem félek a büntetéstől. – Ha a halálommal példát kell adnom a többieknek, vagy ha ügyünk erejét és bátorságunkat fokozza, akkor csak add ki a parancsot.

PANKRÁCY

Csupa vér vagy, csupa remény és mélységes hit, te boldog, te legboldogabb ember; nem veszem el az életedet.

LEONARD

Mit mondasz?

PANKRÁCY

Gondolkozz többet, beszélj kevesebbet, és egyszer majd meg fogsz érteni. – Beszolgáltatták már a pénztárunkba a vasasok gyűjtését?

LEONARD

Minden ember hittel és örömmel adakozott, ezekre rúg, amit behoztak.

PANKRÁCY

Holnap éjszaka vacsorázzanak velem a megbízottaik. – Hallottál valami hírt a grófról?

LEONARD

Túlságosan megvetem az urakat ahhoz, hogy elhiggyem, amit beszélnek róluk. – A pusztuló fajokban nincs energia, – nem lehet és nem is szabad, hogy legyen!

PANKRÁCY

És ő mégis maga köré gyűjti a parasztjait és azt tervezi, hogy erejükkel felszabadítja Szentháromság Várát.

LEONARD

Ki állhat ellent minekünk, – hisz bennünk nyilatkozott ki a század eszméje!

PANKRÁCY

Látni akarom, – találkozni akarok a szemével, – szíve mélyébe hatolni, – megpróbálom megnyerni az ügyünknek.

LEONARD

Megrögzött arisztokrata?

PANKRÁCY

De egyúttal költő is. Most hagyj magamra.

LEONARD

Megbocsátsz nekem, polgár?

PANKRÁCY

Aludj nyugodtan, – ha nem bocsátottam volna meg, már az örök álmod aludnál. Holnapután éjjel elkísérsz Henryk grófhhoz.

LEONARD

Ahogy parancsolod. *(El.)*

PANKRÁCY

(egyedül) Mért áll utamba, ezek vezérének útjába, az az egyetlen ember? – Ereje semmi az enyémhez, – csak pár száz paraszt, aki vakon bízik a szavában és a háziállat odaadásával függ az urán. Csöcselék, semmi! – Akkor hát miért kívánom annyira látni, megnyerni?! Talán hasonló lélekre találtam benne? Ő dacol velem, mint utolsó akadály ebben a völgyben, – le kell tipornom, és aztán? – Eszmém, lelkem, hát nem tudod behálózni saját magadat, ahogy másokat elbűvölsz? Szégyelld magad; ismered a célodat, uralkodsz a tömegen, benned ölt testet az összesség akarata és ereje – és ami a többieknek bűn, az teneked dicsőség! – Szürke senkiknek nevet, érzéketlen teremtményeknek hitet adtál, – egy világot teremtettél magad körül saját képedre és hasonlatosságodra, új világot, – és te magad tévelyegsz és nem tudod, mi vagy? – Nem – nem – nagy vagy te mégis, nagyszerű! *(Visszasüllyed a székébe és töprengve maga elé bámul.)*

Sötétség.

HARMADIK KÉP

A szín, mint ennek a résznek az elején volt; de a mozgó fáklyák távol hunyorgó fénye most messze széttolja a határokat a növe sötétség bizonytalanságában. A szürkület már csak a tisztás közepe táján világítja meg a teret, amelyen balról jobbfelé emberek vonulnak át. Az alakok zárt csapatokban, csoportokban vagy egyesével válnak ki a bal előtér bozótjából, hogy aztán aláereszkedjenek a jobb háttér erdejébe. Kísérteties félhomályba bugyolálva az egész úgy hat, mint-ha egy végtelen tömeg hol hígabb, hol erősebb áramlása lenne.

A kis magaslaton, a tölgy árnyékában, – úgy, hogy az elvonulók csak nehezen vehessék észre, – a Férfit a Neofitával.

A FÉRFI

(fekete köpenybe burkolva, fején vörös frígiai sapka; egy pillanatra jobb kezében megvillantja a Neofita szeme előtt a revolverét.) Itt megállunk. Mihelyt felismer valaki, véged van! Képzelheted, mennyire becsülöm az életedet, ha a magamét is kockáztatom. Látni akarom titokban a világotokat, mielőtt találkozzom a vezéretekkkel.

A NEOFITA

(halkan) Gróf úr – jó úton vezettem méltóságodat – becsületesre!

A FÉRFI

(szintén sűgva, bal felé fürkészve, ahol a tömegek vonulása megerősödött) Mind nyomorúságosak, homlokuk izzadt, hajuk csapzott, ruhájuk rongy, némelyik kaszát emel, másoknak a vállán kapa és fejsze, az az óriás egy lefelé fordított bárdot visz, a szomszédja meg vasdorongot lenget a feje fölött, egy kölyök cseresznyét töm a szájába, de jobbkeze dikicset szorongat, – nők is vannak köztük, az anyáik, a szeretőik, – fiatalságuktól kezdve hervadtak, soványak és lerongyoltak, mint ők, – arcukon semmi szépség, hajukon az utak pora, tekintetükben valami bátortalan, kihamvadt, eltorzult – *(Részegek lármája közeledik.)* Miféle alakok jönnek ott?

A NEOFITA

A lakájok klubja közeledik.

Tarka livrében, kezükben palackokkal és drága serlegekkel, a tömegből, balfelől, most lakájok botorkálnak be, egymásra ismernek, összeborulnak, koccintanak.

ELSŐ LAKÁJ

(emeli a serlegét) Proszit! A volt gazdám már elintéztem!

MÁSODIK LAKÁJ

Én még mindig keresem a bárómat. Egészségére – ha a kezembe kerül! *(Iszik.)*

EGY INAS

Bajtársak, mi akiknek néma és sima arccal, gyalázatban és megaláztatásban kellett végezni a munkánkat, csizmát tisztítani, ruhát kefélni, padlót vikszelni, – most végre kiküzdtek a jogainkat! Éljen a klub! *(Iszik.)*

A LAKÁJOK

(összevissza) Éljen a főnök! Börtöneinkből, a palotákból, ki-törtünk a szabadságba! Ismerjük a szalonok nevetségességét és bűneit!

A FÉRFI

(undorodva elfordul és bal felé hallgatózik, ahol jól öltözött, részben szemüveges emberek kis csapata közeleg) Kik ezek?

A NEOFITA

A filozófusaink.

A filozófusok, balról jobbra, egymáson átbeszélve, elvonulnak.

ELSŐ FILOZÓFUS

– miként hirtelen revolúció hatása alatt a földgolyó egyszer emeli, máskor süllyeszti a tengelyét –

MÁSİK FILOZÓFUS

Szilárd és szabad meggyőződése, hogy a négerék és az aszszonyok felszabadítása –

HARMADIK FILOZÓFUS

Én viszont mindebből arra következtetek, hogy az emberi faj vérében megújodik és a régi formák elpusztulnak –

A filozófusok jobbra el. Balról durva kurjongatás közeledik.

A FÉRFI

(figyel) Hát azok?

A NEOFITA

A mészárosok bandája, gróf úr.

A MÉSZÁROSOK

(karjuk bütykös és meztelen, kötényük vértől mocskos, kezükben fejszék és kések; feszes sorokban jönnek és énekelnek:)

*Leroskad, amit bárdunk szele ér,
a marha, a gróf, meg a rabló.
Mindegy, ti vagy ők, csak csengjen a bér!
Úré, baromé: egyforma a vér,
ha utat nyit néki a tagló.
Pénzt és koszorút kap a fegyver,
a beteg, a gyenge halált,
végezzén a címeresekkel
az Isten, a kés, meg a bárd!*

A FÉRFI

Bravó, ez már tetszik! Ezek legalább nem fecsegnek filozófiáról! *(Egy cicomás nőhöz, aki balról jön és meglátja őket.)* Jó estét nagyságos asszony!

A NEOFITA

(súgva) Méltóságos úr, szólítsa inkább polgárasszonynak, vagy szabad nőnek –

A CICOMÁS NŐ

Hogy mondta? Van még, aki nagyságázni mer? Pfuj, micsoda penészszagú cím!

A FÉRFI

Bocsánat, csak megbotlott a nyelvem.

A CICOMÁS NŐ

Éppen olyan szabad vagyok, mint maga. A testem: az én tulajdonom. A társadalmat, mely ezt a jogomat elismerte, hálából szerelmemmel ajándékozom meg.

A FÉRFI

A társadalom pedig ezekkel a gyűrűkkel és ezzel az ametiszt nyakláncsal viszonzza a háládat? – Óh, mily kétszeresen jótevő társadalom!

A CICOMÁS NŐ

Nem. Ezeket az apróságokat a férjemtől szedtem el, felszabadulásom előtt, férjemtől, ellenségemtől és a szabadság ellenségétől, aki börtönben tartott, mint egy fegyencet – *(Kacéran néz a Férfire.)*

A FÉRFI

(hűvösen) Nyugodalmas sétát kívánok a polgárnőnek –

A CICOMÁS NŐ

(jobbra dühösen elsuhog)

A FÉRFI

(bal felé kémlel, ahol Bianchetti tábornok, az alább leírt öltözetben belép, megáll és elgondolkozva a messzeségbe bámul) Ki az a furcsa katona – halálfej a sapkáján, másik a kardja markolatán, harmadik a mellén? Keresztbefonja a karjait – nem a híres Bianchetti, aki ma népek kondottieréje, ahogy egykor fejedelmeknek és kormányoknak voltak kondottieréi? –

A NEOFITA

(halkan) Méltóságos úr – csakugyan ő az! Mindössze egy hete, hogy ideérkezett –

A FÉRFI

(hangosan) Min töpreng, tábornokom?

BIANCHETTI

(magába merülve, szinte rá sem néz a Férfire, szinte monológ-szerűen beszél) Az tehát Szentháromság Vára –

A NEOFITA

(félhangosan, figyelmeztetően) Tábornok – !

A FÉRFI

(csuklón ragadja a Neofitát, fojtottan) Hallod a pisztolyom kaskását?

A NEOFITA

(kínosan feszengve a Férfi szorításától) Mi a haditerve, tábornok?

BIANCHETTI

(mintha ébredne; végignéz rajtuk; gőgösen) Ha testvéreim vagytok is a szabadságban, nem vagytok testvéreim a tehetségben. A győzelem után – akkor majd mindenki tudni fogja a tervemet! *(Jobbra el.)*

A FÉRFI

(a Neofitához) Tanácsolom, hogy üssétek agyon hamarosan! Így kezdődik minden arisztokrácia!

EGY RONGYOS MUNKÁS

(balról egyenest a fa felé támoanyag; kezében kupa) Dögöljenek meg – dögöljenek meg –

A FÉRFI

Mit keresel itt a fánk alatt, te szegény ember? Miért forgatod úgy a szemedet? –

A MUNKÁS

Dögöljenek meg a kereskedők! Dögöljenek meg a gyárosok! Legszebb éveimben, amikor mások szeretnek, küzdenek és messze országokat járnak, énnekem szűk falak közt a selyemszövőgépnél kellett elsorvadnom!

A FÉRFI

Üritsd ki a kupát, amit a kezedben szorongatsz.

A MUNKÁS

Nincs már erőm rá, hogy kiigyam. Nem bírom a számhoz emelni – a munka megbénította az izmaimat – kínlódom idevonszoltam még magam, de rám többé már nem ragyog a szabadság napja. Átok a gyárokra, ahol a selymet szövik! Átok a kereskedőkre, akik selyemmel üzérkednek! Átok az urakra, akik a selymet hordják! Dögöljenek meg – dögöljenek meg – *(Öszszeroskad.)*

A FÉRFI

(föleje hajlik) Meghalt! – No és hol maradnak most a nagy szavaitok? Mit adtatok ennek a szabadsággal, az egyenlőséggel? Azt, hogy tudatára ébredt a nyomorúságának. Semmi mást.

A NEOFITA

Undok dög! *(Megrúgja a halottat, hogy az hátrafelé legurul a lejtőn.)* El vele, különben még bennünket vádolnak meg! – És most engedjen el. A táborba kell mennem, jelentést tenni az utamról. Egyébként éppen ideje, hogy ön is visszaforduljon csapatához a Szent Ignác hegyszorosba. Itt nincs biztonságban, felfedezhetik. *(Balról lárma.)* Hallja? – Parasztok, – ha felismerik – ?

A FÉRFI

Simulj szorosban a fa mögé és hallgass!

EGY SEREG PARASZT

(vállra vetett cséphadarókkal és kaszákkal, összevissza kiabálva, egy gazdagon öltözött embert fog közre és hajt előre) Előre, előre, a szekérvárba a testvéreinkhez! Előre, előre! A nagy juharok alatt kész a vacsora! Levágott ökrök várnak bennünket, ekéink régi igásai! És bor és tánc és asszonyok! –

EGY PARASZT

(a gazdagruhás embert üti) Én húzok, hajtok, cipelek, ez meg ellenkezik és nem akar menni? – Mars a rekruták közé! Mars!

A GAZDAGRUHÁS

Irgalom! Jaj a gyermekeim! Irgalom!

MÁSİK PARASZT

(üti) Add vissza robotos éveimet –

HARMADIK PARASZT

(szintén üti) Add vissza, nagyúr, a fiamat, aki meggebedt a kozákjaid kancsukája alatt!

NEGYESIK PARASZT

Mit berzenkedsz? Nagyúrhoz méltóan fogsz meghalni, a legnagyobb akasztófán, – magasztos magasságban valamennyiünk

fölött! *(Nevetés. A nemes urat jobb felé kergetik és egymáshoz lökdösisik.)*

A PARASZTOK

Előre, kegyelmes úr! – Előre! *(Elvonszolják.)*

A továbbiak folyamán gyorsan sötétedik.

A FÉRFI

Nem tudtam kivenni az arcvonásait a bokrok miatt –

A NEOFITA

Talán barátja vagy rokona méltóságodnak?

A FÉRFI

Őt megvetem, titeket pedig gyűlöllek. – Egykor azonban mindezt meg fogja majd aranyozni a költészet fénye –

Bal felől, hátulról, erős fény árad, egyre világosabbá válnak a szétrombolt templom romjai.

A FÉRFI

(a fény felé indul) Hova vezettél? – Romok! Egy óriás épület maradványai, – lábam alatt egy tört üvegdarab villant meg – Isten anyjának az arca, az szikrázott fel róla egy pillanatra a sötétben és megint eltűnt. – Ott egy sír kőlapján egy fél kölovag alszik – mi ez?

A NEOFITA

Romok. Ezekben a völgyekben itt állt az utolsó templom. A mieink lerombolták.

A FÉRFI

És mit jelentenek azok a lángok, amelyek mint két fal fekete-ség közt lobognak az erdő sáncai között? És azok a fekete alakok, akik köröttük tolonganak?

Balról, elöl, most emberek sietnek árnyyszerűen a tűz felé. A gyülekezéshelyről fojtott, távoli, ünnepélyes ének hangzik fel.

AZ EGYIK ELHALADÓ

A szabadság nevében – üdv!

A MÁSODIK

Halál az urakra – üdv!

A HARMADIK

Gyorsan! Sietni! A forradalom papjai már énekelnek!

A tömeg nyomása alatt kitárul egy félig szétrombolt templomkapu.

A NEOFITA

(ijedten a Férfihez) Vissza, a bokrok közé! Leonard itt végzi az új hit szertartását! Nem bízták rám, hogy bemutassam önnek.

A FÉRFI

Pedig én épp ezt kerestem! Előre! *(Felmászik egy fal maradványára.)* Ki az a fiatalember, aki a szétrombolt oltár előtt a lépcsőn áll? Három tűz lobog a lábainál, arca füstön és tűzfényen átsüt és hangjából az örület beszél! –

A NEOFITA

Leonard, a szabadság apostola. Mellette a papjaink, tudósaink, költőink, művészeink és a lányaik és a kedveseik.

A FÉRFI

Ahá! Az arisztokráciátok! – És most mutasd meg végre azt, aki hozzám küldött!

A NEOFITA

Nem látom köztük –

A kapu már teljesen kitárult és azt a jelenetet mutatja, amelyet a Férfi leírt.

EGY LÁNYHANG

(az extatikusan tolongó tömegből) Szerelmem, sietek hozzád!

MÁSİK HANG

Emelj fel, kimerültem, összerogytam, cserépen és szilánkokon kúszom a lábaidhoz, szerelmem!

HARMADIK HANG

Én leszek az első! Hamun és tűzön, üszkőn és tövisen át török fel hozzád, szerelmem!

A FÉRFI

(fürkészsze) Hajuk lobog, szenvedélytől őrzöngve kapaszkodnak a romok fölé –

A NEOFITA

És ez így megy minden éjszaka –

LEONARD

Jöjj, jöjj gyönyörűségem, szabadság lánya, állj ide mellém! *(Átkarolja az egyik nőt.)* Mi ketten a felszabadult, megváltott emberi faj képe vagyunk, – nézzétek – átlépünk a régi formák romjain, át a régi istenen! – Dicsőség nekünk, – mert mi téptük szét a testét, – por és pudva ma az Isten! Lelkét kiűztük a lelkünkéből! Szelleme elmerült a semmiben! –

A FÉRFI

(az égre tekint) Sas, tartsd meg, amit ígértél és porba tiport nyakukon én új templomot építetek a Megváltónak!

A NŐK

(kórusban) Szent, szent a próféta menyasszonya! Hozsánna!

LEONARD

(extázisban) Új világot hirdetek nektek, új Istent! Népek Istené, hozzád imádkozik a bosszú, zsarnokok hulláiból épül az oltárod, vértengerbe fojtod az emberiség régi szenvedéseit! Mostantól fogva boldogság az ember élete, törvénye az egyenlőség, és aki más életet vagy más jogot prédikál, – romlás és halál reá!

AZ ÚJ PAPOK KÓRUSA

(ütemes, énekszerű morajjal) Hova tűntek az urak már, – hol vannak a földi királyok? – Az imént még csupa gög volt – a palástjuk s koronáját – égis emelte a vak dölyf! –

A TUDÓSOK KÓRUSA

Összeomlott a butaság és a szolgaság épülete! Aki csak egy kavicsot is felvesz belőle – romlás és halál reá!

A TÖMEG

Szabadság! Jövendő! Hurrá!

A FÉRFI

Keserű zene az én fülemnek az éneketek, ti új emberek!

A LÁNY

(Leonard mellén) Eléget a szerelem, a te Istened szerelme, – az egész világ előtt feltárom a szerelmemet! – Elégek – elégek! –

A NEOFITA

(nyugtalanul) Leonard észre fog venni bennünket, gróf úr. Nézzze csak a kést ott az övén! Nem lesz időnk magyarázkodni –

A FÉRFI

Várj! Végig akarom nézni ezt az álmod, az álmukat. Kik azok a nők, akik most a lábához borulnak?

A NEOFITA

Grófnők és hercegnők – elhagyták a férjüket és mihozzánk csatlakoztak.

A FÉRFI

Egykor imáim angyalai! – Most más nők tolonganak hozzá, görcsökben, őrzöngve – asszonyok örvényén át indul lefelé – És most mifelénk fordulnak a hullámok –

A NEOFITA

(reszketve) Megmondtam méltóságodnak, megmondtam –

A FÉRFI

(az égre néz) Sas, talán csak nem ütött még az órád? –

A NEOFITA

(nyöszörögve) Körülfognak bennünket.

A FÉRFI

Rejtőzz a köpenyembe! *(Köpenyéven betakarja a Neofitát.)*

LEONARD

(csapata közepén hozzájuk érkezik és megáll) Ki vagy, testvér, te gögösarcú? Miért nem csatlakozol hozzánk?

A FÉRFI

Most érkeztem – messziről – forradalmatok szava hívott –

LEONARD

És a társad miért rejti köpenyed ráncaiba az arcát?

A FÉRFI

Az öcsém. Fogadalmat tett, hogy senki emberfiának nem mutatja meg az arcát, míg le nem szúrta az első arisztokratát.

LEONARD

És te kít akarsz leszúrni?

A FÉRFI

Téged, – ha elárulsz bennünket!

LEONARD

(kihúzza övéből a törst) Itt a töröm hozzá, testvér!

A FÉRFI

(előhúzza a maga törét) Elég ahhoz az enyém is, testvér!

KIÁLTÁSOK

(a tömegből) Éljen Leonard! Éljen az idegen!

EGY LÁNY

(a Férfihez) Szúrd le értem az érseket!

MÁSİK LÁNY

Értem meg Henryk grófot!

LEONARD

Jöjj holnap a tábornok sátrához! Áldás a késedre, testvér! *(Jobbra távozni készül.)*

A MŰVÉSZEK KÓRUSA

*Sírjába temették
istent a romok.
Jöjj, ember, emeld az
új templomot!
Nem kell faragott és
festett csalás, –
a fehér oltáron
egy lesz a varázs:
a láng, a piros láng,
az igazi,*

*a biborsipka,
a frígiai:
az csapjon a kőről
ég fele,
örök szabadság
csodajele!*

MÁSOK

Előre! Előre! Már virrad! *(Leonard után tódulnak.)*

A NEOFITA

(megtörli a homlokát) Mit mondjak az enyéimnek? –

A FÉRFI

Azt, hogy kémnek tartottalak és nem eresztettelek el. *(Bal felől dobok.)* Most – ő jön?

A NEOFITA

Nem. A csatlósok.

EGY BANDA RONGYOS

(balról, félmeztelenül, betör; némelyik dobot akasztott a nyakába és veri. A csapat közepén akasztófát visznek, amelyen koronás bábu himbálózik. Férfiak és nők táncolják körül és énekelnek.)

*Üres fazék, hideg ház!
Huj!
Helyettünk ki lakomáz?
Huj!
Pap, király, meg nemes úr
Elfelejtett cudarul!
Huj!
Pap, király, meg nemes úr
Lakol érte cudarul!
Huj!*

(A csapat jobbra kihömpölyög.)

A FÉRFI

(a menet után bámul, melynek lármája lassan elvész az erdőben) Utoljára látom, utoljára engedem agyamba a véres zür-zavar képét, melyet romlásomra és testvéreim romlására felvetett az idő mélysége. Vér, vér, mindenütt vér! A vér sodor bennünket ismeretlen célok felé, játszik velünk, összever és szétdobál! – Istenem, én Istenem, add meg a hatalmat, – amelyet sose tagadtál meg tőlem, ha csak álmokról volt szó, – és én ezt az egész zavaros és iszonyú világot, amely maga sem érti magát, egy szóba, egyetlenegy szóba foglalom, – de az a szó, az az egy szó az egész jövőendő költészete lesz!

HANG A LEVEGŐBŐL

Drámát akarsz írni belőle? –

A FÉRFI

(mintha ébredne) Köszönöm, hogy figyelmeztettetek! – Nem! Bosszút akarok állni. Bosszút őseim meggyalázott hamvaiért. Vesszen az új nemzedék! Örvénye körülhabzik, de nem sodor magával. És most le a hegyszorosba!

A hajnal fénye egyre erősebb lett. Sűrű köd ereszkedett alá.

A NEOFITA

Már szürkül, nem megyek tovább –

A FÉRFI

(karon ragadja) Mutasd az utat, – aztán mehetsz.

A NEOFITA

(a háttér felé tapogatózva) A köd mindent eltakar –

A FÉRFI

(megborzongva) Látod e fakó gögök alatt, e harmattól csepegő fák között a múlt vázait, – hallod a gyászoló hangokat?

A NEOFITA

(megáll) Innen már mindig lefelé –

HANGOK

(az erdőből, panaszosan) Sirassuk a Megváltót, a mi elűzött, a mi meggyalázott Megváltónkat! Hol a mi istenünk? Hol a temploma?

A FÉRFI

Sas, sas, tartsd meg, amit ígértél, – és én visszahozom nektek az Istent! Ezer keresztre feszítem fel az ellenségeit!

A NEOFITA

Itt az ösvény, ez visz a hegyszorosba.

A FÉRFI

(kiált) Hé! – Jézus és a kardom! *(Leveszi fejéről a sapkát és pénzt csavar bele.)* Fogd – emlékül! A megfoghatót és vele a jelképet!

A NEOFITA

(átveszi a sapkát) Ön tehát szavával kezeskedik annak a biztonságáért, aki –

A FÉRFI

Régi nemes nem esküszik kétszer! – Hé, Jézus és a kardom!

HANGOK

(messziről, a háttérből, letről) Mária és a kardunk! – Az úr! – Az urunk!

A FÉRFI

Ide, híveim! – Polgár, és veled! – Ide! *(Aláereszkedik a háttér felé.)*

A NEOFITA

(egy darabig figyel utána, aztán balfelé a bozótba siet. Rögtön rá visszatér Pankácyval és katonákkal, akik az eddigi csapatokkal ellentétben harcszerű fegyverzetben vannak. Némán abba az irányba mutat, amelyben a Férfi eltűnt, majd Pankrácy parancsoló mozdulatára el.)

PANKRÁCY

(a katonákhoz) Amikor majd elhagylak benneteket, üssetek itt táborn. Tüzet ne gyújtsatok, feküdjetek arccal a fübe, egyetlen

szó se essék. Az első lövésnél siessetek segítségemre. És ha nem dördül lövés, fényes nappalig ne mozduljatok!

LEONARD

(jobbról sietve vissza) Egyedül? – Hogy mered most kockáztatni? – Mindenre kérlek – !

PANKRÁCY

(most ott áll, ahol az imént a Férfi) Támaszkodj ehhez a tölgyhöz és álmodj!

LEONARD

Legalább engem vigyél magaddal! – Hiszen úr, arisztokrata, képmutató!

PANKRÁCY

(maradásra inti) A régi nemesség néha megtartja szavát –

Sötétség.

NEGYEDIK KÉP

A Férfi kastélyában. Ősök arcképcsarnoka: hosszúkás terem, falain hölgyek és lovagok képei. A háttérben egy oszlopon címerpajzs. A Férfi egy márványasztalnál ül, az asztalon lámpa, kard, óra és néhány pisztoly. Szemközt másik asztal, kannák és kupák.

A FÉRFI

Még egy pillanat és előttem áll egy ember: nincs neve, nincs csenek ősei, nincs őrangyala, – a semmiből merült elő és talán egy új kort indít el, ha én vissza nem vetem a semmibe. Atyáim, lelkesítetek most mindazzal, ami a világ uraivá tett benneteket – és én elpusztítom és porrá zúzom ellenségeiteket, én, száz nemzedék fia, eszméitek és és bátorságotok, erényeitek és botlásaitok utolsó örököse. *(Háromszoros kopogás.)* Nos – kész vagyok. *(Feláll.)*

JAKAB

(belép) Méltóságos gróf úr, megérkezett, akit várni méltóztatik.

A FÉRFI

Jöjjön.

JAKAB

(el; aztán ajtót nyit Pankrácynak és visszahúzódik)

PANKRÁCY

(belépve) Üdvözlöm Henryk grófot. – Milyen furcsán hangzik a gróf szó az én számból. *(Leül, leveti köpenyét és sapkáját és a címerpajzsos oszlopra néz.)*

A FÉRFI

Köszönöm, hogy megbízol a házamban, – Régi szokás szerint iszom az egészségedre! *(Felemel egy serleget, iszik és Pankrácynak nyújtja.)* Igyál, vendégem vagy!

PANKRÁCY

Ha nem tévedek, ezeket a kék és piros jelképeket a halottak nyelvén – címereknek hívják? – Egyre kevesebb van belőlük a földön. *(Iszik.)*

A FÉRFI

Isten segítségével nemsokára ezrével fogod látni őket.

PANKRÁCY

(elveszi szájától a serleget) E szavak rávallanak az ősi nemességre: mindig magabiztos, dölyfös, makacs, csupa virágzó remény, de nincs pénze, nincs fegyvere és nincs katonája. Fenyegetőzik, ahogy a mesebeli halott fenyegeti halállal a kocsist a temető kapujában. Hisz az istenben, vagy csak úgy tesz, mert utóvégre nehéz mindig sajátmagunkban hinni. De mutasd a villámokat, amelyek lesújtanak a védelmetekre, mutasd az angyali seregeket, amelyek leszállnak értetek az égből! *(Megint iszik.)*

A FÉRFI

Ne vess a szavaidon. Az istentagadás avatag formula. Azt vártam, hogy tőled valami újat fogok hallani.

PANKRÁCY

Ne vess te a szavaidon. Az én hitem mélyebb és hatalmasabb, mint a tied. Egy vágy sóhaja, egy vágy, amelyet kétségbeesés és kín gyötör elő milliók szívéből, asszonyaink és lányaink gyalázatából, az előítéletekbe, kétségekbe és állati megsokottságba igazott emberiségből: ez az én hitem! Az én istenem ma az az eszme, amely vezet, ő az az erő, amely kenyeret és öntudatot fog adni nekik mindörökké... *(Iszik és eldobja a kupát.)*

A FÉRFI

Az én erőm az Isten, aki úrrá tette atyáimat.

PANKRÁCY

Mégis a sátán játékszere voltál egész életedben. – Különbön átengedem ezt a vitát a teológusoknak, ha ugyan lézeng még valahol efféle szórszálhasogató. Tárgyra!

A FÉRFI

Hát mit akarsz tőlem, te, népek megváltója, isten elvtárs?

PANKRÁCY

Azért jöttem el, hogy megismerjelek, és azért, hogy – megmentselek.

A FÉRFI

Köszönet az elsőért, a másodikat bízod a kardomra.

PANKRÁCY

A te kardod, a te istened – ábránd! Hangodat túlzengi a milliók szava. A milliók karja lebírt. Alig néhány hold földetek maradt, sírotokra is alig futja. Húsz napig se tudtok már védekezni. Hol vannak az ágyúitok, a felszerelés, az élelem, – és aztán: hol van a bátorságotok? Ha én volnék a helyeden, tudnám, mit kell tenni.

A FÉRFI

Hallgatlak, – látod, milyen türelmes vagyok.

Én, Henryk gróf, ezt mondanám Pankrácynak: „Béke! Elbocsátom a seregemet, nem indulok Szentháromság Várának segítségére. Cserébe megtartom a nevedet és birtokaimat, –

érinthetetlenségüket szavaddal biztosítod.” *(A Férfi felugrik.)*

Hány éves vagy, gróf?

A FÉRFI

Harminchat.

PANKRÁCY

Még legfeljebb tizenöt év van előtted, – olyan vágású emberek, mint te, nem élnek soká. Fiad közelebb van a sírhoz, mint az ifjúsághoz. – Egy kivétel nem árthat az ügynek. – Maradj meg tehát, mint utolsó gróf, ezen a síkságon, légy úr őseid házában a halálig, festesd a képeiket és faragtasd a címereiket. De ne törődj többé azokkal a bitangokkal! A nép csak hajtsa végre ítéletét a semmirekellőkön! *(Új serleget tölt.)* Egészségedre, utolsó gróf! *(Iszik.)*

A FÉRFI

Szád minden lehellete sértés. Fejezd be, mert én – nem sértetek vissza. Véd a szavam.

PANKRÁCY

Most a szent becsülettel, a lovagi becsülettel állsz elő, – szétmállott rongy az emberiség lobogóján! – Oh, én ismerlek téged, keresztüllátok rajtad: csupa erő vagy és mégis a haldoklóval lépsz szövetségre, mert még mindig hinni akarsz a kasztookban, az ósanyád csontjaiban, a haza eszméjében, meg a többiben! Lelked mélyén azonban magad is tudod, hogy testvéreid megérdemlik a büntetést és a büntetés után – az elfelejtést.

A FÉRFI

Hát terád, meg a tiedre valami egyéb vár?

PANKRÁCY

Miránk győzelem és élet vár. Egyetlenegy törvényt ismerek el, csak egy előtt hajtom meg a fejemet: e törvény szerint a világ mindig magasabbra emelkedik! A ti romlásotok ez a törvény és az én számból szól most hozzátok: „Ti kivénhedtek, férgek, telehasúak, adjátok át a helyeteket nekünk, fiatalok-

nak, éheseknek és erőseknek!” Téged azonban meg akarlak menteni, – egyedül téged!

A FÉRFI

Vessz el nyomorultan a részvétedért! És is ismerlek téged és ismerem a világot: láttam éjszakai táncát a csöcseléknek, melynek a nyakán felfelé törsz. Láttam, új ruhába öltözve hogy járják új körtáncukat a világ minden bűnei, – de ennek is csak az lesz a vége, ami ezer esztendővel ezelőtt: kicsapongás, gyűlölet és vér. – És te nem voltál jelen, te nem akartál a fiaid közé keveredni, mert lelked mélyén megveted őket – és ha nem hagy el az eszed, nemsokára meg fogod vetni magadat is. Ne gyötörj tovább. *(Leül a címere alá.)*

PANKRÁCY

Az én világom még nem öntötte el az egész földet, elismerem, még nem nőtt óriássá, még kenyérért és előnyökért liheg – *(Feláll, a Férfihez megy és a címeroszlophoz támaszkodik.)* De ebből a nemzetségből, amelyet az én akaratom fog felnevelni, egykor a legnemesebb és legnagyobb emberfaj lesz! Férfiak, amilyeneket még nem látott az idő. Az élet hatalmasai lesznek, saroktól sarokig a föld urai. A föld pedig virágzó kertté változik, a vidám munka műhelyévé, a boldogság hazájává.

A FÉRFI

Az emberiség boldogsága? – *(Pankrácyra néz, aztán hevesen.)* Minden szavad hazugság! Arcod nem bír átlelkésedni, mozdulatlan és sápadt!

PANKRÁCY

Ne vágj közbe, – vannak akik térdre borulva könyörögtek hozzám ilyen szavakért és akik előtt mégse beszéltem. – Ott lakik majd az isten, aki soha meg nem hal, akit az idő munkája és verejtéke megszabadított minden bilincstől: ott fog ki nyilatkozni az emberiség istene! –

A FÉRFI

Minekünk már rég megnyilatkozott, – megváltotta az emberiséget.

PANKRÁCY

Örülhet is neki az emberiség, – a két évezrednyi szenvedésnek, amennyi a keresztalál óta eltelt!

A FÉRFI

Én láttam azt a keresztet az ősi Rómában, te kísértő! Hatalmasabb erők romjai korhadnak a lábainál, mint a tied, – száz isten, mind hasonló a tiedhez, feküdt a porban és szétzúzott fejét nem merte felemelni Hozzá és Ő ott állt, keletre és nyugatra tárva szent karjait és szentséges feje napsugárban fürdött. Látszott rajta: Ő a világ ura!

PANKRÁCY

Avult mese, üresen kong, mint a címered. *(A címerre üt.)* – Valamikor azonban olvastam a gondolataidat – Ha tehát szerezted az igazságot és komolyan keresed, ha az az ember vagy, akinek valaha hittelek, ha eszméid arcára és nem dajkamesékre hasonlítasz, akkor kelj fel, hagyd el a házadat és kövess engem!

A FÉRFI

A sátán kölyke vagy! *(Feláll és végigmegy a szobán.)* Hszontalan álmok – ki valósítja meg őket? Valamikor én is hittem bennük, – Száz évvel ezelőtt, talán kétszáz évvel? – De most már tudom: minékünk meg kell ölnünk egymást, mert tinektek most csak a fajtánk kiirtása fontos!

PANKRÁCY

Jaj a legyőzötteknek! Ne késlekedj, mondd te is a jajt, és velünk győzől!

A FÉRFI

Minden útját kifürkészted talán az elrendelésnek? Látható alakban megjelent előtted éjszaka sátrad küszöbén és megáldott óriás kezeivel, hogy oly biztos győzelemmel fenyegetőzöl, te, ember, aki sár vagy, mint én, rabja az első véletlen golyónak, az első véletlen kardcsapásnak? –

PANKRÁCY

Ne áltasd magad hiábavaló reményekkel – engem nem ér ólom, nem fog kard, míg ellenáll közületek csak egyetlen egy is az ügyemnek. – És ami egyszer majd később engem is elér, az már nem segíthet tirajtatok. – *(Az óra üt.)* Az idő mindkettőnkön gúnyolódik. – Ha te belefáradtál az életbe, mentsd meg legalább a fiadat.

A FÉRFI

Az ő tiszta lelkét már megmentette az Ég, – a földön apja sorzában osztozik. *(Arcát tenyerébe hajtja és megáll.)*

PANKRÁCY

Visszautasítod tehát az ajánlatomat? *(Rövid szünet.)* Hallgatsz, gondolkozol, – jó; csak töprengjen, aki a sír szélén áll.

A FÉRFI

Ne nyúlj titkokhoz, melyek túlvannak a gondolataidon. – Tiéd a test világa, tömd, hizlald étellel, öntözd sörrel és borral, de ne menj tovább. – El tőlem, el!

PANKRÁCY

Egy eszmének és ábrándalakjainak rabja, nézz rám! Gondolatok és alakok: az én ujjaim közt viasz lesz mind.

A FÉRFI

Hiába: sohasem fogsz megérteni. Mert minden őszöddel a csőcselék egy darabja szállt sírba, mint élettelen tárgy, nem mint ember, aki erő és szellem! *(Kinyújtja a kezét, a képekre mutat.)* – Nézz rájuk: a haza, a család, az ország eszméje van homlokuk ráncaiba vésve! És ami egykor bennük élt és elmúlt, az ma énbennem él. De a tied, te, ember, – hol van a te hazád? Este felütöd a sátradat egy idegen ház romjain, reggel összegöngyölöd és tovább mégy. –

PANKRÁCY

Úgy, úgy, tisztesség atyáidnak a földön és a mennyekben, – igazán érdemes közelebről megszemlélni őket! *(Beszéd közben az egyes képekre mutat.)* – Az a sztarosza ott nőkre szo-

kott lövöldözni az erdőben és zsidókat pörkölt elevenen. – Emez itt, akinek pecsét van a kezében és kancellár a címe, akátakat hamisított, levéltárakat gyújtott fel, bírákat vesztegetett meg, és mérgekkel rövidítette útját mindahhoz, amit örökölt: tőle ered minden birtokod, vagyoned és hatalmad. – Ez a tü-zestekintetű és feketehajú barátainak az ágát gyalázta meg. – Ez az aranygyapjas itt a vels páncélban bizonyára idegen ural-kodó szolgálatában állt – és ez a sötétszemű sápadt hölgy az apródjával paráználkodott. – Ez a nagyasszony, akinek kisku-tya ül az uszálya szegélyén, királyok szeretője volt. – Ez a ti töretlen és makulátlan családfátok! És az egész ország butasá-ga és nyomora: ez az eszetek és az erőtok! – De már közel az ítélet napja, és én ígérem, hogy azon a napon soraitokból és apáitok dicsőséges tetteinek sorából egyetlenegy sem fogok kifelejteni!

A FÉRFI

Tévedsz, szolgálk fia! Sem te, sem bárki a tieid közül nem volna életben, ha nem táplált volna apáim kegyelme, ha nem védett volna benneteket apáim hatalma. Nyomorúság idején ga-bonát osztottak szét köztetek, kórházakat építettek, – és ami-
kor állatokból már éretlen gyermekké serdültetek, templomo-
kat és iskolákat emeltek számotokra! Csak a háborúban hagytak
otthon benneteket, mert tudták, hogy nem vagytok csatába va-
lók. – Szavaid a hamvaiknak még csak a nyugalmát se bírják
megzavarni, – elmúlnak, mint egy eb ugatása, egy veszett ebé,
amely fut és tajtézkzik, míg meg nem gebed valahol az útszé-
len. – De ideje, hogy elhagyd házamat. – Vendég, szabadon
elbocsátlak!

PANKRÁCY

Viszontlátásra Szentháromság Várának a sáncain. – És ha el-
fogy a golyótok, meg a puskaporotok, –

A FÉRFI

Akkor majd kardhosszra találkozunk. – Viszontlátásra!

PANKRÁCY

Sasok vagyunk mindketten, – de a te fészkedet szétzúzta a vilám. *(Felveszi köpenyét és sapkáját.)* Átlépek e küszöbön és azt az átkot dobom rá, amely a voltak jár! – Átadlak téged és fiadat – a pusztulásnak!

A FÉRFI

Hé, Jakab! *(Jakab belép.)* Kísérd ezt az embert az előőrsök legvégső vonaláig a dombon.

JAKAB

Úgy segítjen az Isten, ámen! *(El Pankrácyval.)*

Függöny

Negyedik rész

ELSŐ KÉP

A Szentháromság Várában. A szín balról jobb felé egy bástya lépcsőzetesen ereszkedő profilját mutatja. A bástya vöröses gránit-sziklára épült, a szikla ormán, baloldalt, templom áll. A hatalmas templomportál – ívhajlatában kőfigurákkal – a színpad bal felében a legfelső sík háttérét alkotja. A portáltól baloldalt és ferdén út visz le egy középső síkra, onnan pedig a tér teljes szélességét elfoglaló előszínpadra. Az előszínpadról jobb felé lankásan emelkedő újabb erődítmény: legvégső és egyúttal legmagasabb pontján koronás és keresztes zászló leng. A bástya aztán meredeken a feneketlen mélységbe zuhan.

Ennek az erődrésznek a néző felé forduló oldalfalában az előszínpad magasságában barlangbejárat sötétlik, rácsokkal és láncokkal, amelyek csak bizonytalanul látszanak; a bejárat szemmel láthatóan egy fekete szakadékba vezet.

A barlang-kapunál fáklyatartó gyűrű.

Jobbra, hátul, a szabad égbe felmeredve, még néhány hasonló előretolt bástyaorom látszik.

Az erőd egy Kelet-Lengyelországban, Kamienet-Podolszk mellett levő vár nevét viseli; a színpadi kép azonban emlékeztessen a krakkói Wawelnek a Visztula felé eső bástyáira, a költő is bizonyára azokra gondolt.

A dóm-portált fegyveresek, papok és katonák veszik körül. Az embercsoport közepén az érsek várakozik, két kezében vízszintesen hatalmas kardot tart maga előtt; körötte a nyitott, csillogó és

orgonazúgásos templomnak egészen a mélyéig látni lehet a tolongó papságot. A kapu ívének kőszobrai alatt nemesek állnak, katonák szorítják vissza a tömeget.

Lentről, az előszínpadról, a Férfi a középső sikon át lassan felmegy a portálhoz; kezében egy zsákmányolt ellenséges lobogót tart, amelyet vörös frígiai sipka díszít.

A PAPOK KÓRUSA

Fiad utolsó templomában – utolsó szolgálid vagyunk – atyáink hite él még köztünk – atyáink hite: érte küzdünk – ellenségünk-től ments meg, Uram. –

ELSŐ GRÓF

Nézd, milyen gögösen néz le ránk!

MÁSODIK GRÓF

Azt hiszi, hogy az egész világot legyőzte.

ELSŐ GRÓF

Pedig csak a lázadók táborán tört át éjszaka.

MÁSODIK GRÓF

Százat lekaszabolt közülük és közben kétszázat veszett az övéiből.

ELSŐ GRÓF

Nem tűrjük, hogy főparancsnokká válasszák!

A FÉRFI

(az érsek elé térdel) Lábad elé teszem diadalom jelét. *(Leteszi a zászlót. Harsonaszó.)*

ÉRSEK

Csatold derekadra ezt a kardot, melyet egykor Szent Flórián keze illetett!

HANGOK

Éljen Henryk gróf! Sokáig éljen!

ÉRSEK

Vedd át e jelben várunknak, utolsó birtokunknak a vezérségét! Mindnyájunk nevében főparancsnokunkká nevezlek ki.

HANGOK

Éljen, éljen, sokáig éljen!

EGY HANG

Tiltakozom. Vétó!

HANGOK

Ki vele – Ki vele, ki innen! Éljen Henryk gróf!

A FÉRFI

Ha valakinek kifogása van ellenem, lépjen elő és ne bújjon meg mások háta mögött! *(Rövid csönd.)* Főtisztelendő atyám, átveszem a kardot és büntessen gyors és korai halállal az Úr, ha nem tudlak benneteket megmenteni.

A PAPOK KÓRUSA

Adj erőt neki – küldd le rá szentlelkedet, Uram! Az ellenség-től ments meg, Uram!

A FÉRFI

Esküdjete most mindnyájan, hogy védeni fogjátok őseink becsületét, – hogy éhség és szomjúság megölhet, de gyalázatba nem visz benneteket – nem kényszerít meghódolásra – sem arra, hogy uratok, Istenetek jogaiból és a saját jogaitokból csak egyről is lemondjatok!

A HANGOK

Esküszünk!

Az érsek letérdel és magasba emeli a keresztet. Mindenki térdre borul.

KAR

Haragod sújtson az esküszegőre! – A gyáva fejére sújtson haragod! – Sújtson le az árulóra!

HANGOK

Esküszünk!

A FÉRFI

(a kardot felemelve) Dicsőséget ígérek nektek! Imádkozzatok Istenhez a győzelemért! *(Egy csapattal, amely köréje gyűlt, el.)*

Sötétség.

MÁSODIK KÉP

Ugyanaz a szín. A nemesek egy csoportban állnak és a Férfi után néznek, aki éppen lemegy az előszínpadra.

EGY GRÓF

(félrevonja a Férfit) Hogyan, hát minden elveszett?

A FÉRFI

Még nem minden. Lehet, hogy az utolsó órában még a bátorságokat is elveszítitek.

GRÓF

Milyen órában?

A FÉRFI

A halál órájában –

EGY BÁRÓ

(a másik oldalra vonja) Gróf, úgy tudom, ön beszélt azzal a szörnyű emberrel. Lesz benne legalább valami irgalom, ha a kezébe kerülünk?

A FÉRFI

Őszintén szólva, azok közül, akik már előbb tudakozódtak, még senki sem talált benne olyasféle irgalmat, amilyenre ön gondol, – az övének a neve: akasztófa.

BÁRÓ

Védekeznünk kell, ahogy csak lehet.

A HERCEG

(int a Férfinek)

A FÉRFI

Parancsol, herceg?

HERCEG

Pár szóra, négy szemközt – *(Oldalt vonulnak.)* Mindez jó a tömeg számára, de magunk közt: nyilvánvaló, hogy nem tarthatjuk tovább magunkat.

A FÉRFI

Tehát mi marad hátra?

HERCEG

Önt választották főparancsnokunkká, következésképp az ön dolga a tárgyalásokat megkezdeni.

A FÉRFI

Ne olyan hangosan!

HERCEG

Miért?

A FÉRFI

Mert ön máris megérdemelte a kötelet, kegyelmes herceg. – *(A tömeghez fordul.)* Aki csak egy szót is szól a meghódolásról, halálfia!

BÁRÓ, GRÓF és HERCEG

(egyszerre) Aki csak egy szót is szól a meghódolásról, halálfia!

MINDNYÁJAN

(kifelé tódulva) Halálfia! Halálfia!

Sötétség.

HARMADIK KÉP

Ugyanaz a szín. A Férfi bal felől, a középső síkon áll, mellette Jakab.

A FÉRFI

Kész minden a kitörésre? –

JAKAB

Csak a jelet várják.

A FÉRFI

Hol van a fiam?

JAKAB

Az északi toronyban ül és jóslatokat énekel.

A FÉRFI

Mondd meg neki, hogy várom. És az Eleonóra bátyát rakjátok meg fegyveresekkel, amennyire csak lehet!

JAKAB

Nem volna – úgy segéljen az Isten – nem volna rossz egy kis pálinkát adni buzdításul a mieinknek?

A FÉRFI

Ha kell, nyittasd fel grófjaink és hercegeink pincéit.

Jakab el. A Férfi felmegy jobbra a bátyára és a zászló alá áll.

A FÉRFI

Érzékeim minden erejével, szívem minden gyűlöletével foglak át benneteket, ellenségeim! Többé nem álmokban birkózom veletek, hanem karddal és emberekkel, akik alám rendelték magukat. Csak néhány nap még és mi – én, meg ez a sok boldogtalan, aki elfelejtette nagy őseit – csak néhány nap és mi talán nem leszünk többé. De ez a néhány nap még az enyém, – szívemmel szürcsölöm a gyönyörét, – uralkodni fogok – harcolni fogok – élni fogok! A szikla fölötti hosszú fekete ködkoporsóban száll alá a nap. Minden oldalról tündöklő vér ömlik a völgybe! Üdvözlégy, halálom hírnöke!

Sötétség.

NEGYEDIK KÉP

Ugyanaz a szín. Orcio, egy priccsen; mellette a Férfi, éppen leoldja a kardját. Esti szürkület. A barlangnyílásnál égő fény a fáklyagyűrűben.

A FÉRFI

Száz ember a sáncokon marad, a többi pihenjen a hosszú csata után.

JAKAB HANGJA

(a mélységből) Úgy segéljen az Isten, ámen.

A FÉRFI

De hiszen, fiacskám, halottad a lövöldözést, kitörésünk visszhangját; sikerült, – vigasztalódj: még nem halunk meg, se ma, se holnap.

ORCIO

Hallottam; nem ijeszt, a hanggal együtt minden elszállt, – más az, amitől reszketek, apám.

A FÉRFI

Engem féltesz, fiam?

ORCIO

Nem a testedet, apám. Annak az órája még nem ütött.

A FÉRFI

Csak mi vagyunk itt. – Nagy teher esett le ma a szívemről – a völgyben ott fekszenek az ellenség hullái. – Beszélj most te. Meséld el minden gondolatodat, erősíts meg látomásaidal –

ORCIO

(felemelkedett és vizionáriusan a barlangba vezető nyílás felé megy) Ne itt, apám! Jöjj utánam!

A FÉRFI

(utánamegy; a bejáratnál kirántja a gyűrűből az égő fáklyát) Hová mégy? Ki mutatta meg neked ezt a folyosót? Az örök börtönök vannak ott; elmúlt korok áldozatai porlanak bennük.

ORCIO

Az utolsó ítélet folyik bennük, – minden éjszaka!

A FÉRFI

Belezuhanasz! Állj meg!

ORCIO

Sötétség megy a sötétségbe. *(Bemegy.)*

A FÉRFI

(Orcio nyomában, aki az ívbolt alatt egy sziklatömbre ült)

Gyere, kérlek, ide hozzám!

ORCIO

Nem hallod a hangjukat, nem látod őket?

A FÉRFI

Síri csend, – Alig pár lépésre világít a fáklyafény.

ORCIO

Mindig közelebb – mindig tisztábban – egymásután bújnak elő szűk rekeszeikből és odaülnek a négyszögbe –

A FÉRFI

A te örültséged az én kárhozatom. – Fiam, félrebeszélsz, és épp akkor veszed el az erőmet, amikor oly nagy szükségem van rá.

ORCIO

Látom a sápadt, szigorú alakokat, összegyülekeztek az utolsó ítéletre. Jön már a vádlott is, úgy jön, úgy lebeg, mint a köd –

A HANGOK KÓRUSA

Mind, mind, mi mind – akiket egykor – ideláncoltak – korbáccsal vertek – megkínoztak – vassal gyötörtek – méreggel itattak – kő alá temettek – homokba fojtottak: – azzal az erővel – amit a kínjaink adtak – most – gyötrelmeinkért – a pokol gyötrelmére ítéljük ellenségeinket: hóhéruk pedig a sátán maga lesz!

A FÉRFI

Mit látsz?

ORCIO

A vádlott – a vádlott – a kezét tördeli –

A FÉRFI

Ki az?

ORCIO

Apám – apám! –

EGY HANG

Veled véget ér a kárhozottak nemzetsége: benned, az utolsóban, összegyűjtötte minden erejét, minden szenvedélyét, minden gögjét, hogy együtt pusztuljatok.

A FÉRFI

Nem látok semmit, – de hallok – sóhajt, panaszt, szemrehányást és fenyegetéseket hallok felülről és a föld alól és minden oldalról.

ORCIO

Most felemeli a fejét, éppúgy, mint te, apám, amikor haragszol, és gögösen felel, mint te, apám, amikor megvetsz valakit.

A HANGOK KÓRUSA

Hiába! Hiába! Számodra nincs mentség se égen, se földön.

EGY HANG

Amiért semmit se szeretted, semmit se tiszteltél magadon kívül, saját magadon és a gondolataidon kívül, – légy átkozott, átkozott mindörökké!

A FÉRFI

(pár lépést tesz előre)

ORCIO

Apám, ne menj túl messze, a mélységbe – Krisztus szent nevére – könyörgök, apám! –

A FÉRFI

(visszafordul) Beszélj, mondd: kit látsz?

ORCIO

Hogy ott, – az – az az alak – a vádlott –

A FÉRFI

Mi köze énhozzám?

ORCIO

Te vagy, te vagy ő! – Egész sápadtan – megbilincselve – most kínozni kezdenek – hallom, hogy jajgatsz – anyám éjszaka megjelent előttem – és meghagyta – *(elájul)*

A FÉRFI

(karjaiba fogja) Hát még ezt is! A saját gyermekem mutatta meg a poklot! – Mária, te könyörtelen! – És te, te másik Mária, akihez annyit imádkoztam! – Ott a sötétség és a kínok végtelene kezdődik, – vissza – nekem még harcolnom kell az emberekkel – és csak azután jön majd az örök harc! – *(Kiszalad a fiával.)*

A HANGOK KÓRUSA

(messziről) Amiért semmit se szeretted, amiért semmit se tiszteltél magadon kívül, saját magadon és a gondolataidon kívül, légy átkozott, átkozott mindörökké!

Sötétség.

ÖTÖDIK KÉP

Ugyanaz a szín. A dómkapu előtt a felső síkon egyedül áll a Férfi. Hangok örvénye csap fel hozzá. A hangokat aztán alakok követik, asszonyok, gyerekek, aggastyánok, később férfiak is. Könyörögve nyújtják ki a kezüket, térdre rognak. Köztük középen, fején vörös sapkával, a keresztapa.

A FÉRFI

Nem! – Fiamra – Istenben boldogult feleségemre – még egyszer mondom, hogy nem!

ASSZONYI HANGOK

Könyörülj – Az éhség elemészt bennünket és a gyermekeinket – éjjel-nappal mar a félelem!

FÉRFIHANGOK

Még nem késő, hallgasd meg a követet, – ne utasítsd el a követet!

A KERESZTAPA

Egész életem egy nép-barátnak, egy polgárnak az élete volt, és nem törődöm a szemrehányásaidal. Ha átvettem a követ tisztjét, melyet e pillanatban betöltök, csak azért tettem, mert ismerem a koromat és fel tudom mérni teljes értékét. – Pankrácy a nép képviselője, ha szabad így szólnom –

A FÉRFI

El innen, öreg! (*Jakabhoz.*) Rendelj ide egy szakaszt a mieinkből! (*Jakab el. A nők felkelnek térdelő helyzetükből és sírnak, a férfiak néhány lépést hátrálnak.*)

A BÁRÓ

Romlásba vittél bennünket, gróf.

EGY MÁSIK

Megtagadjuk az engedelmességet.

A HERCEG

Mi magunk fogunk tárgyalni ezzel az érdemes polgárral az átadás feltételeiről.

A KERESZTAPA

A nagy ember, aki küldött, a ti életeteket is biztosítja, ha szövetségre léptek vele és elismeritek a kor eszméit.

HANGOK

Elismerjük! Elismerjük!

A FÉRFI

(*kitörve*) Amikor vezérré kineveztetek, megesküdtem, hogy ezeken a falakon fogok meghalni. Velem esküdtetek. Nos, én megtartom az eskümet. Ti azonban – élni akartok! Miért? – Kérdeztétek meg apáitokat, hogy miért akartak győzni és uralkodni? Kérdeztétek meg saját magatokat! (*Széttárja a karjait.*) Miért rohantok úgy a gyalázat elé, – mi kényszerít, hogy ilyen szégyennel mocskoljátok be utolsó pillanataitokat? – Előre inkább, utánam, nemes urak, a golyókhoz és a szuronyokhoz – és ne oda, ahol az akasztófa áll és ahol a néma hóhér vár kötéllel kezében a nyakatokra.

NÉHÁNY HANG

Igaza van – a szuronyokhoz!

MÁS HANGOK

Mert a puska már kifogy.

MÁS HANGOK

Egyetlen darab kenyérünk sincs már!

ASSZONYI HANGOK

A gyermekeink! A gyermekeink!

SOK HANG

Meg kell hódolnunk! – A feltételeket! – A feltételeket!

A KERESZTAPA

Ígérem személyetek és testetek érintetlenségét!

A FÉRFI

(*a keresztapához lép, mellen ragadja*) Követ szentséges személye, menj, dugd el ősz fejed a szolgák soraiban, hogy be ne mocskoljam saját véreddel. – (*Egy szakasz fegyveres Jakab vezetésével a terembe lép.*) Célozzatok erre a homlokra, a hiú

tudomány ráncaira, – célozzatok a vörös sipkára, amely csak úgy reszket szavaim lehelletétől ezen a velőtelen koponyán!

A KERESZTAPA

(kiódalog)

EGYES HANGOK

(a tömegből) Örület! – Kötözzétek meg! – Adjátok ki Pankrácynak!

A FÉRFI

Még egy pillanat, nemes uraim! *(Sorban a katonákhoz lép.)* Veled, úgy rémlik, együtt másztam a sziklákra, hogy egy vadat elejtsünk: emlékszem még, szakadékból mentettelek ki. *(Másokhoz.)* Ti velem voltatok, amikor hajóm szétzúzódott a Duna zátonyain, Jeromos, Kristóf, ti velem voltatok a Fekete-tengeren. *(Másokhoz.)* Tinectek fölépítettem leégett kunyhóitokat. *(Másokhoz.)* Ti egy gonosz gazdától menekültetek hozzám – És most szóljatok: velem jöttök-e, vagy elhagytok és mosolyogtok rajtam, amiért oly sok között egyetlen igazi embert sem tudtam találni?!

A KATONÁK MIND

Éljen Henryk gróf, – sokáig éljen!

A FÉRFI

Adjátok ki nekik, ami hús és pálinka még megmaradt – és aztán fel a falakra –

A KATONÁK

Pálinka – hús – és föl a falakra!

A FÉRFI

Menj velük és készülj te is, egy óra múlva ütközet.

JAKAB

Úgy segítjen az Isten, ámen.

ASSZONYOK HANGJA

Megátkozunk a gyermekeinkért!

TÖBB HANG

Az apáinkért!

MÁS HANGOK

Az asszonyainkért!

A FÉRFI

Én meg titeket – a gyávaságotokért!

Sötétség.

HATODIK KÉP

Ugyanaz a szín. Puska- és ágyútűz. Beomlások. Itt-ott katonák futkosnak. A Férfi jobboldalt, a bástyához támaszkodva, kezében meztelen kard; mellette Jakab áll.

A FÉRFI

(kardját a hüvelyébe tolja) Nincs nagyobb gyönyörűség, mint veszélyes játékot játszani és mindig nyerni, és ha majd eljön az idő, hogy veszítsek, – hát csak egyszer veszítek.

JAKAB

Utolsó ösztüzeink visszaverték őket, de ott lent megint öszszegyűlnek és új rohamra indulnak. Hiába, senki sem kerüli el a végzetét, így van ez, mióta világ a világ.

A FÉRFI

Kartácsunk nincs több?

JAKAB

Gránátunk se, töltényünk se. Egyszer minden elfogy.

A FÉRFI

Akkor hozd ide a fiamat, hogy utoljára megöleljem.

JAKAB

(el)

A FÉRFI

A csata füstje elhomályosítja a látásomat – a völgy olyan, mint-ha felágaskodna és megint alásüllyedne – száz szögben csiko-

rognak és metszik egymást a hegyek. – Ugyanilyen csodálatos
rendben sorakoznak a gondolataim. (*A falra ül.*) Nem érdemes
embernek lenni! – Nem érdemes angyalnak lenni! – Istennek
kell lenni – vagy semminek! (*Jakab Orcioval visszajön.*) Végy
magadhoz néhányat a mieinkből, menj végig a termeken és amit
találsz, hajtsd ki a falakra!

JAKAB

A bankárokat, a grófokat és a hercegeket! – Igenis! (*El.*)

A FÉRFI

Jöjj, fiam, – tedd kezembe a kezedet – hajolj ajkamhoz a hom-
lokoddal. Valamikor épp ilyen fehér és sima volt az anyád
homloka.

ORCIO

Hallottam ma a hangját, kevéssel azelőtt, hogy embereid meg-
kezdték a csatát – a szavai oly könnyen lebegtek felém, mint
az illat és ő azt mondta: „Ma este az oldalamon fogsz ülni.”

A FÉRFI

Az én nevemet nem említette?

ORCIO

Azt mondta: „Ma estére várom a fiamat.”

A FÉRFI

(*félre*) Az út végén elhagy az erőm? Ne engedd, Isten! – egy
pillanat bátorságért rabod leszek mindörökké – (*hangosan*)
Fiam, bocsásd meg, hogy életet adtam neked – Most elválunk
– tudod, mennyi időre?

ORCIO

Vigyél magaddal, ne hagyj, ne hagyj el – veled akarok menni!

A továbbiak alatt fokozódó puska- és ágyútűz.

A FÉRFI

Útjaink elválnak – El fogsz felejteni az angyalok kórusában,
egyetlen csepp harmatot sem küldesz majd tüzes kínomra az
égből! – György! – György! – Fiam!

ORCIO

Hogy kiabálnak, reszket az egész testem, egyre fenyegetőbbben
– egyre közelebb – ágyúk dörögnek és puskák ropognak – ütött
az utolsó óra! –

A FÉRFI

Hamar, hamar, Jakab! (*Egy sereg grófot és herceget hajtanak
balról jobb felé, utánuk Jakab, katonákkal.*)

EGY HANG

Szétört fegyvert adtok és azt parancsoljátok, hogy harcoljunk!?

MÁSODIK HANG

Henryk, irgalmazz!

HARMADIK HANG

Nincs erőnk, összeesünk az éhségtől, ne kergess a falakra!

MÁS HANGOK

Hová kergetnek – Hová?

A FÉRFI

(*feléjük*) A halálba! (*Orciohoz*) Szeretnék ezzel az öleléssel
mindörökre magamhoz kötni – de az én utam másfelé visz –
(*Magához vonja.*)

ORCIO

(*golyótól találva elesik*)

HANG A MAGASBÓL

Hozzám, hozzám, te tiszta lélek, – Hozzám, édes fiam!

A FÉRFI

Hé, emberek, hozzám! (*Kihúzza a kardját és az elesettnek a
szája elé tartja.*) A penge tükörfényes, amilyen volt. – Az élet
és a lehellet egyszerre szállt ki belőle. – Hé! Ide – előre – Már a
kardommal elérem őket! – Vissza, a mélységbe, ti, szabadság fi-
ai! (*A bástya felé fordul, ahol feltűnnek Pankrácy katonái.*)

Sötétség.

HETEDIK KÉP

Ugyanaz a szín. Az ágyúdörgés megszűnt. Elzengő kürtjelek. A szétlőtt bástyán, jobbra, elterülve fekszik az öreg Jakab.

A FÉRFI

(kezében kivont kard, várfojtosan átfut a színpadon, meglátja Jakabot, megtorpan) Mi bajod, hűséges, jó öregem?

JAKAB

Az ördög fizessen a pokolban a dacodért, meg a szenvedéseimért! – Úgy segítjen az Isten. Ámen! *(Meghal.)*

A FÉRFI

(eldobja a kardját) Nincs többé szükségem rád. Az enyéimek elvesztek, a többiek meg amott térdelnek és nyújtogatják kezüket a győztes felé és kegyelemért üvöltenek! – *(Körülnéz.)* Ide még nem jönnek – még van idő – várok egy kicsit. – Már az északi tornyon vannak, – keresik, nem találják-e valahol Henryk grófot. – Itt vagyok – még itt vagyok – de nem ti fogtok itélni fölöttem. Én már megindultam az utamon – Isten ítélőszéke elé megyek. *(A jobb oldali bástyára hág, közvetlenül a falnál megáll.)* Látom, mi vár rám, látom az öröklétemet: egészen fekete és mint tenger sötétség úszik felém, partok nélkül, szigetek nélkül, vég nélkül. – És közepén az Isten áll, mint egy nap, amely örökké ég – örökké ragyog – de nem melegít. *(Egy lépést tesz előre.)* – Errefelé rohannak, felfedeztek. Költészet, légy átkozott, ahogy az leszek én is mindörökké! – Előre, ti, karok, szeljétek a hullámokat! *(A mélységbe veti magát.)*

Zengő győzelmi harsonák közelednek.

Sötétség.

NYOLCADIK KÉP

Ugyanaz a szín. Naplemente. Jakab holtteste még ott fekszik. – Pankrácy – Leonard – Bianchetti egy csapat élén – elöttük a grófok és hercegek vonulnak, megbilincselve, feleségeikkel és gyermekeikkel.

PANKRÁCY

Neved?

EGY GRÓF

Gróf Volzáguni Kristóf.

PANKRÁCY

Utoljára mondtad ki – és a tied?

A HERCEG

Ulászló herceg, Cárrolász ura.

PANKRÁCY

Utoljára mondtad ki – és a tied?

EGY BÁRÓ

Báró Godálbergi Sándor.

PANKRÁCY

Kitöröltetted az élők könyvéből. Menj!

BIANCHETTI

(Leonardhoz) Két hónapig feltartottak bennünket – pedig ilyen nyomorult ágyúik és nevetséges erődítményeik voltak.

LEONARD

Sokan vannak még?

PANKRÁCY

Rád bízom valamennyit, – ömöljön a vérük, adjon példát a világnak – és aki megmondja közületek, hogy hol van Henryk, az visszakapja tőlem az életét.

NÉHÁNY HANG

Eltűnt, kevéssel a vég előtt –

A KERESZTAPA

Mint közvetítő állok itt most közted és a foglyaid között, – e nemes vérségű polgárok között, akik átadták Szentháromság Várának a kulcsait neked, nagy ember.

PANKRÁCY

Nem ismerek közvetítőt, mikor a saját erőm győzött, – te magad gondoskodj róla, hogy meghaljanak!

A KERESZTAPA

Egész életem egy polgárnak az élete volt, amit nem egyszer bebizonyítottam, és ha szövetségre léptem veled, nem azért tettem, hogy saját nemes testvéreimet –

PANKRÁCY

Ragadjátok meg a vén okoskodót – el vele! Egy útra a többiekkel! *(A Keresztapát és a foglyokat katonák veszik körül.)* Hol van Henryk? Láttá valaki élve vagy halva? Tele zsák aranyat Henrykért – még a holttestéért is. *(Egy szakasz fegyveres jön a falakról lefelé.)* Láttátok Henryket?

SZAKASZPARANCSNOK

(katonai tisztelgéssel) Bianchetti tábornok parancsára a sáncok nyugati fala felé indultam. Ahogy az erődbe behatoltunk, rögtön észrevettem a bástyán egy sebesült embert, aki egy halott mellett állt, fegyvertelenül. Futólépést vezényeltem a szakaszomnak, hogy elfogjuk. De mielőtt odaértünk, a sebesült férfi magasabbra lépett, erre a kiugróra állt és néhány pillanattig mint egy örült nézett maga köré, – aztán kitárta a karjait, mint amikor egy úszó a vízbe akar ugrani, és teljes erejéből előredobta magát. Mindnyájan hallottuk még, hogy gurult le a teste a hegyoldalra. – És itt a kardja, melyet néhány lépésnyire találtunk attól a helytől.

PANKRÁCY

(átveszi a kardot) Vérnyomok a markolaton, alatta a házi címere, – ez Henryk gróf kardja. – Egyedül ő tartotta meg közületek a szavát. – Dicsőség neki érte, tinektek meg kötél! –

Bianchetti tábornok, gondoskodjék az erőd lerombolásáról és az ítélet végrehajtásáról! – Leonard! *(Leonard kíséretében felmegy a bástyára.)*

BIANCHETTI

(katonásan tiszteleg, aztán el. Intésére a katonák és a foglyok utána.)

Pankrácy és Leonard egyedül marad. A továbbiak alatt távoli ujjongás és győzelmi harsonák.

PANKRÁCY

Még nincs itt az idő, hogy aludni menjek, fiam, mert ezeknek az embereknek a halálhörgésével csak a munka feléig jutotunk – Nézz körül a messzi tereken, a végtelen tömegeken, amelyek köztem és a gondolataim között fekszenek. Azt a sivatagot be kell népesíteni. – Sziklákat kell robbantani – tavakat összekötni – minden embernek kiosztani a maga földjét, hogy kétannyi élet szülessen ezekben a völgyekben, mint amennyi halott most bennük nyugszik.

LEONARD

A szabadság istene erőt fog adni rá.

PANKRÁCY

Mit beszélsz istenről? – Itt embervértől csuszamlós a föld. – Kinek a vére lehet? – Mögöttünk a vár udvarai – egyedül vagyunk, mégis úgy érzem, mintha valaki harmadik volna velünk.

LEONARD

Senki, csak az a hulla.

PANKRÁCY

Henryk hű szolgálója – halott – Itt mégis egy szellem uralkodik. – Nézd, itt egy sapka, rajta ugyanaz a címer: ezen a helyen tört meg a szíve, látod? –

LEONARD

Elsápadsz, mester? –

PANKRÁCY

Ott fent – fent?

LEONARD

A keskeny sziklacsúcs fölött egy ferde felhő, rajta hunynak ki a nap sugarai.

PANKRÁCY

Iszonyú jel ég rajta.

LEONARD

Káprázik a szemed.

PANKRÁCY

Egy pillanattal ezelőtt még milliányi nép engedelmeskedett a szavamnak, – hol a népem?

LEONARD

Nem hallod, hogy ujjonganak? Téged hívnak! Terád várnak!

PANKRÁCY

Nők és gyermekek fecsegik, hogy ő – Ő – egyszer majd így fog megjelenni – de csak a végítélet napján –

LEONARD

Kicsoda?

PANKRÁCY

Mint egy jegesen ragyogó oszlop nyúlik fel magasan a mélység fölé – két kezével a keresztre támaszkodik, mint egy boszszúálló vezér a kardjára! – Villámok fonják a töviskoszorúját!

LEONARD

Mi az? Mi bajod? Arcod olyan fehér lett, mint a hó. Jöjj, gyere innen, menjünk, – hallod – ?

PANKRÁCY

Takard el a szemeimet – szorítsd rájuk az öklödet – ne lássam a tekintetét, amely összezúz!

LEONARD

(úgy tesz) Jó így?

PANKRÁCY

Gyenge a kezed – mint egy szellemé – nincs benne hús és csont – átlátszó, mint a víz, – átlátszó, mint az üveg, – átlátszó, mint a levegő! – Még mindig látom Őt!

LEONARD

Támaszkodj rám!

PANKRÁCY

Adj egy szemernyi sötétséget!

LEONARD

Mester!

PANKRÁCY

Sötétséget – sötétséget!

LEONARD

Hé! Barátaim! – Hé! Testvérek! – Segítség! – Mentsétek meg! – Segítség!

PANKRÁCY

Győztél, Galilei! *(Leonard karjaiba hanyatlik és meghal.)*

Függöny

Vége

Zygmunt Krasinski *Istentelen színjátéka*

A romantikus európai drámairodalom egyik kivételes remekművét egy 21 esztendőes lengyel arisztokrata vetette papírra. Bécsben és Velencében írta Krasinski az *Istentelen színjátékot*; 1833-ban készült el vele, s két évvel később tette közzé anonim szerzőként.

Az 1812-ben született fiatalembernek Napóleon lengyel tábornoka volt az édesapja (keresztapaságát maga a császár vállalta), aki később az Oroszország fennhatósága alá került ún. kongresszusi Lengyel Királyságban is megőrizte rangját és a cári birodalom meggyőződéses hívévé vált. Zygmunt Krasinski gróf számára apja megföllebbezhetetlen tekintély volt, akitől felnőttként is sok tekintetben függött, s akitől menekülve utazott szinte szünet nélkül szerte Európában. Így próbálta létrehozni életművét emigránsként, munkáit „névtelen költőként” vagy álnévvel jegyezte.

Az egész kontinenst megrengető francia forradalom tanulságai foglalkoztatták, az európai civilizáció jövője, a „Szent Szövetség” rendjének és a fenyegető anarchiának a feszültsége. Lengyel íróként ebben az összefüggésben szemlélte felosztott hazájának a sorsát. Az 1830–31-es nagy lengyel szabadságharc idején remények és kétségek között vergődött. A lengyel mártírium új fejezetét látta a vereségben. Személyes helyzetét már-már kilátástalannak érezte, hiszen apja árulóként viselkedett, maga pedig

nem mehetett haza. A nagy műveltségű ifjúnak nem csak a múlt jelentett olvasmányain keresztül tanulságokat, hanem a közvetlenül megtapasztalt események is.

Az *Istentelen színjáték* romantikus metafizikai dráma. Emberiség-költeménynek is mondhatjuk, amelynek fő kérdése, hogy mi lesz az emberiség sorsa az elkerülhetetlen társadalmi forradalom következtében. A lengyel költő úgy látta, hogy Európában a felforgató, destruktív elemek fognak belátható időn belül diadalmaskodni, jövőképét mély pesszimizmus jellemezte. 1834 januárjában írta egyik barátjának: „Tudom jól, civilizációnk a halál felé tart.” Lengyel és nem lengyel irodalomtörténészek egyetértenek abban, hogy ez a negatív utópia minden tekintetben úttörő mű, amelynek kora európai irodalmában nem lehet párját találni.

Egy évvel a *Faust* második részének elkészülte után Krasinski szintén az emberi sors célját firtatja polimorf jellegű drámájában, melyben Goethe művéhez hasonlóan megkísérli integrálni a természetfölötti és a valóságos világot. Egyik lengyel méltatója, Maria Janion szerint az *Istentelen színjáték*ban együtt van egy középkori moralitás és a történeti világ drámája. A szereplők történelmi erők megszemélyesített alakjai. A főhős Henryk gróf (*A férfi*, ahogy eredetileg a dráma címe is lett volna), az ő magánéleti drámája a mű első két része. A romantikus költőé, aki meghasonlik családjával, feleségét örületbe kergeti, az elérhetetlen Szűz (a költészet démoni megtestesítője) hívását akarja követni. A harmadik és negyedik rész a „végső harc” eseményeit mutatja be. Henryk gróf a Szentháromság várának, az arisztokraták utolsó erődjének a vezére. Ellenfele a felkelt nép vezetője, Pankrác, a forradalmár. Aki szintén magányos hős, hívei istenítik és gyűlölik, mint a totális rendszerek diktátorait. Ez az alak a lengyel irodalom egyik legérdekesebb figurája, a ráció embere, aki az igazságosság uralmát kívánja megteremteni a földön, s ehhez eszköz számára a forradalom, a vérontás.

Két tábor áll egymással szemben a darabban, és az író egyikkel szemben sem táplál semmiféle illúziót. Látjuk az arisztokraták érzéketlenségét a társadalmi gondok iránt, kiüresedett hitüket, hiúságukat és gyávaságukat. Ugyanígy a „demokrata” táborban a demagógiát, az ösztöneiknek élő tömeget, az Isten helyett önmagát imádó embert.

A dráma mind a két vezér bukásával végződik. Mintha Henryk öngyilkosságával egyszerre mind vége volna a régi rend világának. Pankrácynak (de csak neki!) az utolsó jelenetben megjelenik Krisztus, ekkor lesz nyilvánvalóvá számára, hogy valójában nem volt más, mint a rossz erők eszköze.

Olyan világban játszódik Krasinski műve, amely nem akarja Istent ismerni, ezért a *Divina Commediára* utaló cím. Szabó Lőrinc címadása azt sugallja, mintha a lengyel író Dante magnum opusának csak egy részét kívánta volna újrateremteni. Ez némiképp más irányt szab értelmezésének. Az eredetihez hűségesebb az *Istentelen színjáték* cím (így fordították angolra, franciára és németre is).

Befejezésül Franz Theodor Csokornak, a német fordítónak a szavait idézem Krasinski művéről: „...az egész világirodalom egyik legmélyebb és legbátrabb drámája.”

Kiss Gy. Csaba

Megjegyzések a dráma szövegével kapcsolatban

Jelen kiadás alapja az MTA Kézirattárában őrzött MS 4667/25 számú kézirat és az MS 4667/26 számú autográf javítású gépirat. Alapelvünk az volt, hogy a gépiratot (és benne Szabó Lőrinc javításait) a lehető leghívebben kövessük, néhány változtatást azonban el kellett végeznünk a szövegen.

A kezdőlapon a szereplők felsorolásában DADA szerepel dajka helyett; ezt Szabó Lőrinc a szövegben DAJKÁ-ra javította, így mi is következetesen ezt a formát használtuk. Sok esetben a Szabó Lőrinc által egybeírt szavakat (pl. túlfiatal, túlkorán stb.) külön, a mai szabályok szerint írtuk. A helyesírásban általában a mai elveket követtük, így a „mingyárt” mindjárt, az „elhiggyem” elhiggyem lett stb. Néhány, a dráma szempontjából fontosabb régies alakot viszont – a szöveg-hűség megőrzése végett – meghagytunk (lehellet, vajjon, kiküzdtek stb.). A magyar ember számára ismert, a drámában „Vável”-ként szereplő krakkói várát annak eredeti helyesírása szerint Wawel-nek írtuk. A gépirat tipográfiai szokatlan alakjait (– ! és – ?) az esetek többségében az értelem megőrzésével egyszerű írásjelekre cseréltük.

Szele Bálint

Tartalom

Első rész			
ELSŐ KÉP	7		
MÁSODIK KÉP	9		
HARMADIK KÉP	10		
NEGYEDIK KÉP	11		
ÖTÖDIK KÉP	14		
HATODIK KÉP	18		
HETEDIK KÉP	19		
NYOLCADIK KÉP	21		
KILENCEDIK KÉP	24		
TIZEDIK KÉP	25		
Második rész			
ELSŐ KÉP	31		
MÁSODIK KÉP	35		
HARMADIK KÉP	37		
NEGYEDIK KÉP	40		
Harmadik rész			
ELSŐ KÉP	43		
MÁSODIK KÉP	45		
HARMADIK KÉP	49		
NEGYEDIK KÉP	64		
Negyedik rész			
ELSŐ KÉP	73		
MÁSODIK KÉP	76		
HARMADIK KÉP	77		
NEGYEDIK KÉP	78		
ÖTÖDIK KÉP	82		
HATODIK KÉP	85		
HETEDIK KÉP	88		
NYOLCADIK KÉP	89		
Zygmunt Krasinski Istentelen színjátéka (<i>Kiss Gy. Csaba</i>)	94		
Megjegyzések a dráma szövegével kapcsolatban (<i>Szele Bálint</i>)	97		